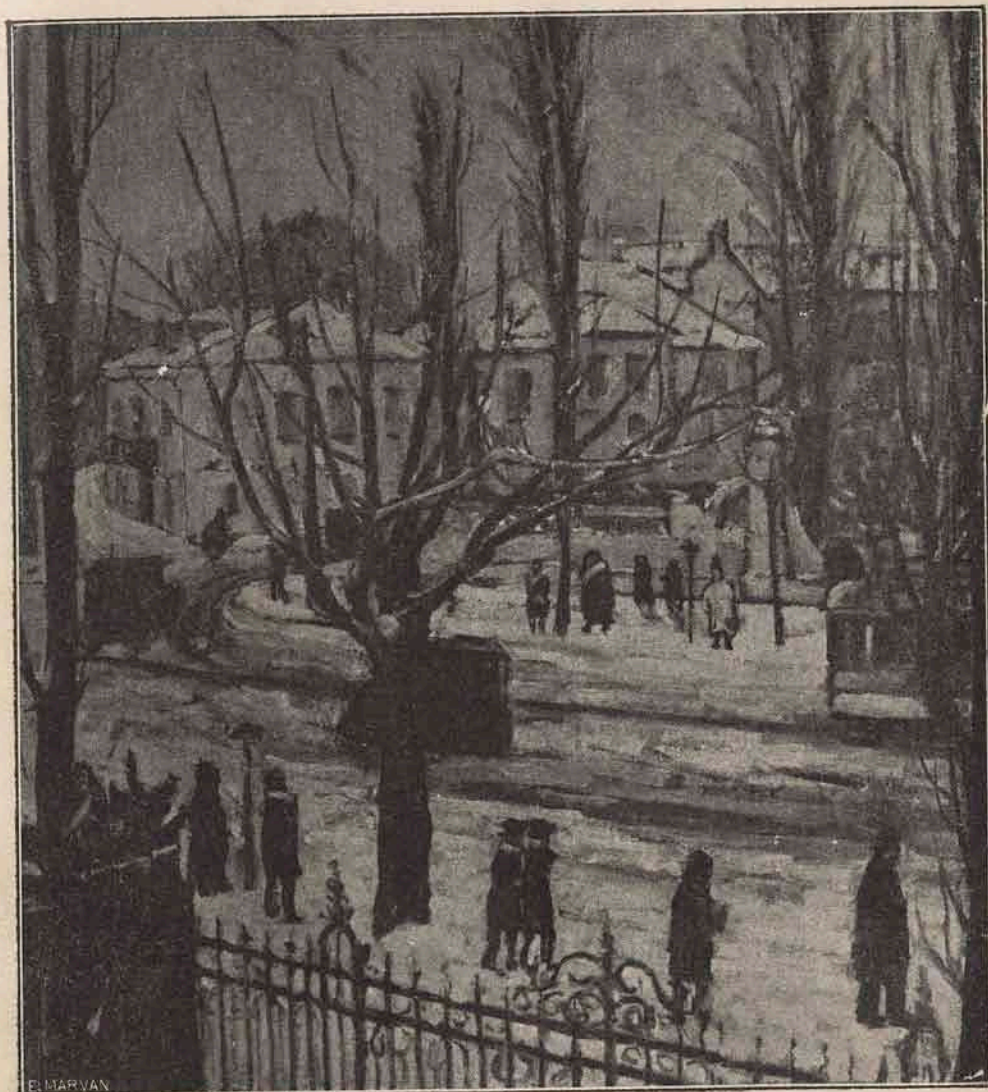


# CÂNDIREA

---



ANUL VII

No. 2



# GÂNDIREA

No 2



## PERSONALISMUL ENERGETIC

DE

C. RĂDULESCU-MOTRU

În orice ramură a științei, noutatea își are un public al său, gata s'o primească cu simpatie dacă nu cu entuziasm. Mulți cititori nici nu concep știința, decât sub perspectiva veșniciei înnoiri. Ultima carte cu noutăți științifice, dacă nu este cea mai bună, este totuși interesantă. În ramura filosofiei, în aceea a sistematizării filosofice mai ales, situația este cu totul alta. În loc de un public primitiv de noutăți, găsim aici un public sceptic, căci istoria filosofiei stă în amintirea celor mai mulți cititori într'o lumină nefavorabilă. Sistemele filosofice apar ca niște construcții de carton, care n'apucă să se ridice, și se și prăbușesc. În munca oamenilor de știință, se crede că există continuitate, pe când în cea a filosofilor, veșnica luare de-a capu. Nimic mai greșit însă ca această părere, pe care numai o privire superficială asupra istoriei filosofiei a putut-o înrădăcina în mintea publicului cititor. În sistematizările filosofice, există aceeași continuitate ca și în cercetările științifice; cu deosebire numai că, în cercetările științifice, continuitatea este mai vizibilă decât în istoria sistemelor filosofice.

Rezultatele cercetărilor științifice se înșiră unele după altele, la intervale scurte, așa că prin ele știința crește în mod vizibil, pe când sistemele filosofice, nu se înșiră, ci se îmbină unele în altele, cele din urmă, schimbând structura celor dinainte și aceasta încă la intervale mari, așa că filosofia, pentru acela care nu știe a privi în intimitatea alcătuirii sistemelor, nu crește, ci se dărâmă pe măsură ce înaintează. De fapt și filosofia crește, nu însă în extensiune, ci în diferențiere internă. În sistemele venite în urmă, ca și în cele vechi, se găsesc aceleași probleme și adeseori aceleași soluții; structura numai a unora este cu totul deosebită de a altora. Planul de construcție se păstrează la toate aproape neschimbat; dar în același plan soliditatea construcției este diferită. Despre înțelesul lumii și al vieții omenești vorbesc toate sistemele filosofice, dar fiecare dintr'o altă perspectivă, adeseori și cu o altă metodă de demonstrare. Și tocmai în schimbarea de perspectivă și de metodă stă continuitatea muncii filosofilor. Căci perspectivele și metodele nu se aleg la întâmplare, ci se impun în fiecare secol de gradul experienței câștigate. Noutatea muncii filosofului consistă, nu în găsirea unui obiect exotic de gândire, asupra căruia n'a mai gândit nimeni, ci în adâncirea celor gândite de mulți alții

înainte, adâncire sprijinită pe utilizarea materialului nou de cunoștințe. Toți filosofilor colaborează la o operă comună, și istoria filosofiei se aseamănă întru totul cu istoria oricărei științe.

Deosebirea semnalată mai sus își are cu toate acestea consecințe importante. Dacă în fond istoria filosofiei se aseamănă cu istoria oricărei științe, în formă ea nu se face totuși după aceeași metodă. În istoria filosofiei, personalitatea filosofului acupă un loc cu mult mai mare, de cum îl ocupă personalitatea omului de știință în istoria științei. Istoria unei științe se poate face chiar fără a se pomeni de numele descoperitorilor și inventatorilor, care au creat știința; în istoria filosofiei acest lucru este cu neputință. Cel puțin până acum, încercările făcute în această direcție au dat rezultate puțin satisfăcătoare. Istoria filosofiei rămâne dar în bună parte și o istorie a filosofilor. Din această cauză, noutatea în filosofie, ca să se afirme, are nevoie de un credit cu mult mai mare de cum are nevoie noutatea științifică. Aceasta din urmă întrecează și dacă este anonimă, pe când noutatea filosofică trebuie să aibă totdeauna o paternitate recunoscută. Cititorul creditează cu ușurință pe inovatorul științific, fiindcă s'a obișnuit să privească știința ca mergând dela sine, independent de creatorii ei, pe când pe inovatorul filosofic, înainte de a-l credita, îl măsoară după faima înaintașilor filosofi. El, care primește cu entuziasm cea mai mică descoperire științifică, fără a lua seama la persoana descoperitorului, este pretentios în ale filosofiei. Aici noutatea deșteaptă din primul moment bănuială.

Situația inovatorului devine și mai nefavorabilă la noi, unde lipsește o tradiție filosofică. Aci nu există măcar scuza, că discipolul calcă pe drumul bătut de magistrul. Când în rândul marilor filosofi ai omenirii, n'ai până astăzi nici unul ieșit din neamul tău românesc, este o îndrăsneală să ceri cititorului român favoarea de a-ți citi un sistem de filosofie. El are atâtea altele de citit. Înaintea filosofiei românești!

Aceste considerațiuni au oprit desigur pe mulți dintre aceia, cari s'au ocupat la noi cu filosofia, să se afirme prin publicații filosofice. Din bărbații generației trecute, chiar acei, cari aveau darul scrisului, publicau ori și ce altceva, afară de filosofie. Un Titu Maiorescu, profesor distins de filosofie, și a publicat toate discursurile parlamentare, dar nici o lecție de filosofie. Tot așa C. Dimitrescu-Iași, un alt profesor distins de filosofie, a tipărit foarte puțin în lunga sa carieră filosofică. Vasile Conta a avut operele tipărite de alții, și în mod ocazional. Indemn la publicitate filosofică n'a avut niciunul. Câteși trei erau fără încredere în bunăvoința publicului cititor român. În timpul lor însă, specialiștii în ale științei pozitive și istoricii mai ales, nu pregetau să se afirme. Publicul românesc, de altminteri, nu eră ostil filosofiei; el citea multă filosofie, dar în limba străină.

Generația de profesori, care urmează pe Titu Maiorescu și C. Dimitrescu-Iași la catedrele de filosofie, este mai curajoasă. Cărțile românești de filosofie se înmulțesc. Scriitorii filosofi au susținut chiar trebuința unei publicații speciale periodice. Dela 1923 apare *Revista de filosofie*, care continuă cele opt volume de *Studii filosofice*, tipărite în intervalul dela 1870 la 1923 de către scriitorul acestor pagini. Astăzi, mișcarea filosofică este în curs. Încrederea începe să se înfiripeze. *Revista de filosofie*, prin cuvintele puse în fruntea primului său număr, afirmă că „în direcția sa generală, ea va tinde să ducă la lumină contribuții „pentru formarea unei conștiințe filosofice originale românești“. Prin urmare să fim mulțumiți. Ce ne mai lipsește?

Ne lipsește încă esențialul. O conștiință filosofică originală românească nu se formează pe singurul fapt că se scrie filosofie în limba românească. Dacă prin aceea se scrie nu se desvăluie aptitudinile și aspirațiile sufletului românesc, în zadar filosofia, care se scrie, este în limba română, ea tot străină rămâne. Filosofia, pe lângă știință, este și o reflectare asupra științei. Reflectarea implică însă conștiința unei personalități. De aceea este indispensabilă cunoștința personalității filosofului pentru a înțelege filosofia sa. Dar personalitatea filosofului nu se înțelege decât în legătură cu mediul, din care ea este eșită. În tot cazul, personalitățile puternice — din a căror reflexiune izvorăsc sistemele filosofice — sunt totdeauna înrădăcinate în substratul omenesc, care le înconjoară. Numai conștiințele tipice ale neamului posedă limpezia de structură necesară reflexiunii filosofice. Inpestrițaturile produse prin incongruența originilor dau totdeauna construcții fragile. Toate marile sisteme filosofice ale culturii omenesti desvăluiesc tipu-

rile de personalitate ale neamurilor, în cari ele s'au creat. Fiecare neam își are atmosfera sa filosofică în care prosperă numai anumite școli filosofice.

Idealismul lui Plato și al lui Aristotel nu s'ar putea înțelege fără atmosfera culturii eline; Descartes, fără spiritul inventiv al francezului din secolul XVII; Kant fără rigormul moral al lutheranismului german. În plămădeala fiecărui mare sistem filosofic, răzbat la conștiința de sine — luând o structură uimitor de limpede — lungi șiruri de reflexiuni chinuite și aspirațiuni înnăbușite, pe care din generație în generație le-a purtat în sine sufletul neamului, în care s'a născut filosoful.

Cum stăm noi din acest punct de vedere, ca să avem dreptul a ne declara mulțumiți?

La formarea unei conștiințe filosofice românești nu lucrează nici publiciștii filosofi, nici publicul, așa după cum ar trebui; iar oficialitatea Statului român, stă deocamdată — în această privință — în indiferență. Publiciștii filosofi lucrează la întâmplare, după sugestiile date de mișcarea filosofică străină. Inceputul făcut de unul nu se continuă de cei veniți în urmă. Fiecare își caută originalitatea în ceea ce n'a mai fost spus de alții. Școli filosofice nu se pot forma, fiindcă flecarele voeste să fie de sine. În modul acesta, nici măcar afinitățile dintre sufletul poporului nostru și cunoscutele sistematizări filosofice străine nu sunt puse la încercare, în mod serios. Filosofia lui Kant, care are o tradiție destul de înrădăcinată la noi, este înlocuită, când cu aceea a lui Herbert Spencer, când cu aceea a lui Bergson... Publiciștilor le lipsește criteriul conștiinței românești în ale filosofiei. Vina lor este însă scuzabilă, dat fiind atitudinea publicului și indiferența oficialității. Publicul, înțeleg pe cel mare, în ceea ce privește filosofia, este încă la moda „Franțuzitelor“ din comedia lui Facca. El cere deocamdată cuvinte radicale, nu scrieri filosofice, și cuvinte sonore pe cât se poate.

Cu adevărat vinovată este oficialitatea Statului Român. Pentru mâna de bărbați, care conduce Statul Român, filosofia este un lux. E drept că avem catedre de filosofie, presărate prin școale secundare și superioare, căci așa cer legile școlare, cari sunt copiate după străinătate; dar catedrele acestea sunt în vânt, catedre pentru retorică, iar nu pentru „cunoașterea de sine“ a sufletului românesc. Instituții speciale de cercetări, cu aplicație la diferențierile sufletești ale neamului nostru, nu au ființat pe lângă aceste catedre.

Indiferența oficialității Statului nostru merge până acolo, că ea n'a observat încă lipsa unei secții de filosofie în înalta instituție a Academiei Române. Această instituție a avut de scop, înainte de întregirea națiunii să simbolizeze unitatea culturii românești. Pentru a afirma unitatea acestei culturi, Statul Român a protejat Academia. Bărbații de Stat, însă, cari făceau din unitatea culturii o dogmă de guvernământ, nu s'au gândit că unitatea culturii se ridică pe conștiința de sine a neamului, și că această conștiință de sine se desvăluie prin reflexiunea filosofică, în primul rând. În alte țări, ori și ce Academie începe cu secția filosofiei; la noi secția de filosofie vine la sfârșit și încă, rămâne de văzut, dacă va veni așa de curând.

Indreptarea spre rostul natural al filosofiei românești nu poate începe decât dela publiciști. Nu înțelegem, prin această indreptare, îmbrățișarea numaidecât a naționalismului. Naționalismul este un program politic și nu filosofic. Programul politic poate fi sprijinit pe o filosofie, dar niciodată nu se contopește cu aceasta. Indreptarea, pe care o dorim, trece dincolo de hotarele politice. Prin filosofie românească înțelegem: argumentarea sistematică, prin care o conștiință formată în mediul poporului românesc ajunge să-și împace, în mod sincer, adevărurile dovedite de știință cu credințele tainice ale experienței sale proprii; adică este reflectarea asupra celor ce se dau ca sigur știute, adusă la o gândire unitară cu conștiința de sine a omului produs de mediul românesc. Aceea ce este românesc în filosofia, pe care o dorim, nu este dar felul cunoștințelor asupra cărora se reflectează — acestea sunt cele date de știință în genere — ci atitudinea intimă a celui ce reflectează. Nu pietrele fac stilul unei clădiri, ci creația lăuntrică a celui ce clădește. Filosofii români, departe dar de a fi toți aceia, cari scriu românește, sunt aceia cari, prin experiența și constituția lor internă, ajung să unifice știința timpului lor cu credințele tainice izvorâte din experiența neamului românesc întreg.

În paginile următoare sunt completate și sistematizate diferitele afirmări, referitoare la personalitatea omenească și cu deosebire la rolul, pe care îl ocupă personalitatea menească în mijlocul naturii, afirmări făcute de noi cu ocazia altor scrieri anterioare.

Am intitulat volumul: „*Personalismul energetic*“, fiindcă am voit să indicăm faptul că soluția, spre care s'au îndreptat scrierile noastre anterioare, o păstrăm și astăzi. În vorbirea de toate zilele „personalist“ înseamnă preocuparea cuiva de persoana sa, sau de interesele sale personale. Acest înțeles al personalismului nu intră în filosofie. În filosofie, prin personalism se înțelege tendința, pe care o au unii cugetători de a face un cât mai mare loc caracterelor personalității omenești în teoriile generale despre lume și viață. O asemenea tendință s'a manifestat în istoria filosofiei la diferite epoci. O primă manifestare, bine cunoscută istoriceste, este cea din epoca sofiștilor greci. Personalismul sofiștilor se rezumă de învățătura lui Protagoras: omul este măsura tuturor lucrurilor. El se opune raționalismului rigid al lui Parmenide, care nu lasă caracterelor personalității nici un loc în lumea realității și a adevărului. Acestui personalism sofișt, a urmat ca reacțiune, sistemul lui Plato. O altă manifestare o găsim în secolul al 18-lea, în cercetările empiriștilor englezi: Locke, Berkeley și David Hume. În sfârșit, în timpul nostru, personalismul se manifestă în scrierile filosofilor relativiști și pragmatisti, cari par să revină din nou la învățătura vechilor sofiști, că măsura tuturor lucrurilor este omul.

Personalismul, chiar luat în cel mai larg înțeles filosofic, este cu totul altceva decât antropomorfismul. Antropomorfismul consistă și el în extinderea rolului persoanei asupra naturii, dar această extindere se face fără logică și este în deprinderile sufletelor primitive; pe când personalismul este sistematizarea unei gândiri logice, fără nici o legătură cu sufletele primitive.

Personalismul, fiind definit ca o tendință, cuprinde în sine mai multe posibilități de realizare. Între aceste realizări diferențele pot fi foarte mari. După cum persoana omenească este înțeleasă de filosof, așa este și soluția, care se dă de acesta problemei personalismului. Este înțeleasă persoana ca o radiație a eului emotiv, atunci avem personalismul mistic, obișnuit în câteva școli de filosofie religioasă. Este înțeleasă persoana ca o entitate opusă naturii materiale, atunci avem personalismul dualist, care oferă mai multe soluții, dar care în toate aceste soluții, urmărește a da persoanei rolul de scop final în viața naturii materiale. Mai toate sistemele de personalism, cunoscute în istoria filosofiei, aparțin acesteia a doua categorii. Mai toate au la baza lor dualismul: persoana opusă naturii materiale. Filosofilii, cari clădesc pe unitatea persoanei cu natura materială, sunt de regulă în afară de mișcarea personalismului. Soluțiile lor și când acordă un rol persoanei, scoboară acest rol la ceva cu totul secundar.

Soluția indicată prin denumirea de *personalism energetic* este clădită pe unitatea persoanei cu natura materială, fără ca totuși ea să aducă o scoborire a rolului personalității omenești. Noi socotim că înlănțuind energia personalității în celelalte energii ale naturii, am găsit o bază mai sigură pentru înțelegerea atât a persoanei, cât și a rolului persoanei. Avântul cel mare, pe care l'au luat aplicațiile științelor speciale despre natură în timpul nostru, a venit după ce această natură a fost înțeleasă ca un lanț unitar de energii transformabile una în alta, și nu înainte vreme, când fiecare energie a naturii era pusă pe seama unei entități speciale. Acelaș avânt îl așteptăm și în domeniul aplicării științelor, cari se ocupă de persoana omenească. Cu cât manifestările omenești vor fi înțelese, mai puțin ca întâmplări și mai mult ca necesități în mijlocul naturii, cu atât se vor extinde și aplicațiile științei despre om. Educația și guvernarea omului vor deveni atunci din arte sprijinite pe tact și ghicire, adevărate științe sprijinite pe adevăr și prevedere.

Soluția personalismului energetic este împărtășită de noi în mai toate scrierile anterioare cu caracter filosofic. Semnalăm celor cari se interesează de chestiune: *Problemele Psihologiei* (1898) pag. 71 și urm.; *Știință și Energie* (1902) aproape în toate capitolele. Aceste două scrieri sunt retipărite în vol. I din *Studii filosofice* (1907). Apoi *Puterea Sufletească* (1907-1908) unde problema personalității se pune dela primele pagini (Introducere). Mai pe larg în partea III, IV, și V a acestei scrieri. În *Elemente de Metafizică* (1912) soluția este formulată aproape în întregime în Partea III, cap 2 și 3. În *Curs de Psihologie* (1924) personalismul energetic stă la baza explicării inconștientului și a caracterului.

Complectând și sistematizând într'un nou volum părerile exprimate de noi, în curs

de aproape trei zeci de ani, asupra personalității, n'am voit numai să dăm o unitate muncii noastre filosofice, ci am dorit să fim și de ajutor tinerilor, cari caută un îndreptar experienței lor, în România viitoare. O convingere fixată asupra rolului personalității omenesti este hotăritoare pentru orișicare începător. Mai ales într'o țară ca a noastră, unde nu sunt instituții sociale cu tradiții stabile și care aiurea sunt moștenite dela mai multe generații. La noi, riscul pentru începător este mare. Aceasta s'a văzut de mult. Răr alt undeva să fie înțeles mai greșit rolul personalității ca la noi. Cei de sus își atribuesc un rol exagerat și anarhic; cei de jos sunt fără credință în rolul lor. Intre aceste extreme, toate posibilitățile. Fiecare tânăr astăzi, puțin numai să fie ispitit de pilda celor de sus, că se și crede predestinat să reformeze țara. Boala reformelor este generală. Sub ea se ascunde anarhia personalismului.

Și totuși, în firea Românului, luat ca neam, nu a existat înainte această anarhie. La el găsim mai curând o credință statornică în legătura personalității de natură. În cântecele populare românești, gestul omenesc să împreună cu faptele pământului. Ciobănașul moldovean din „Miorița“ se confundă la moarte cu florile câmpului. Viteazului Voevod Mircea, când este să i se arate credința nețărnută în biruința, pe care va avea-o asupra lui Soliman, Eminescu nu-i pune în gură laudărașii personale, ci cuvinte simple ca acestea :

Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul !  
Si de aceea tot ce mișcă'n țara asta, răul, ramul,  
Mi-e prieten numai mie, iar ție dușman este :  
Dușmănit vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.

(Scrisoarea III)

Este în firea Românului să fie simplu în expresiunea personalității. În port, ca și în gândire, el evită înzorzonările excentrice. În substratul adinc al sufletului românesc stă credința, că omul este una cu pământul. Aceasta este în genere credința popoarelor agricole. Legați prin munca lor de pământ, agricultorii sunt în genere modești. Exaltarea personalității o găsim la orașeni, cari, trăind în mare parte din specularea muncii semenilor, au nevoie de o bună părere a altora despre ei. Poporul român, neam de țărani, n'a avut nici odată laudărenia în deprinderile sale. El are, ca și popoarele vechi din Italia, credința în „geniile locului“. Din această credință țăranul român și-a tras vitejia în apărarea moșiei strămoșești. Prin această credință, s'a mijlocit bisericeii ortodoxe române transformarea ei într'o biserică națională, după ce mai înainte, aceeaș credință ușurase contopirea, în trupul românesc, a tuturor semințiilor de popoare rătăcitoare între Tisa, Prut și Dunăre. Conștiința de patrie o confundă Românul cu conștiința pământului, pe care stă. De aceea la niciun alt popor, conștiința autohtoniei nu este mai vie ca la el. Așa de altmintreli par să fi fost și strămoșii lui Dacii. Toți istoricii ne-au păstrat amintirca, că Dacii se credeau nedespărțiți de pământul, pe care locuiau.

Această credință este bine să fie adusă la cunoștința tinerei generații, în momentul când să deschid poporului nostru perspective de viitor. Personalismul energetic este vlăstarul unei vechi credințe strămoșești; un vlăstar plămând, care așteaptă, pentru creștere, o atmosferă priincioasă.

Nădăduim, că această atmosferă vor aduce-o tinerii la educația cărora noi am contribuit printr'o activitate publicistică de un sfert de veac.





# I M N

DE

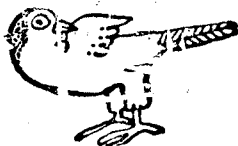
ION BUZDUGAN

In zori de zi, de după munte,  
Răsare  
Luminosul Soare,  
Dracon cu ochi de foc în frunte,  
Ce-aprinde în hăul singuratic  
Cu bălării până la brâu  
Lungi jeregae de jăratice  
Și boabe de mărgean — în râu...

Trezit din peștera-i de piatră  
În pământean cu păr vâlvoi,  
Cu chip sălbatic de strigoi,  
Punându-și jeregai în vatră,  
Ingenunchiază pe irugă  
Și'naltă Soarelui o rugă:  
— „Mărit să fii, ceresc Balaur,  
Dracon de foc cu solzi de aur,  
Că mi-ai adus din cer, în plisc,  
Lungi jeregae de jăratice,  
Și focul mi-ai aprins în pisc  
Pe vârful de munte păduratic...“  
— „Slăvit să fii, mărite zeu,  
Cu chip înaripat de zmeu,  
Că'n groapa-mi de'ntuneric plină,  
Intrați cu suliți de lumină,  
Gonindu-mi ale nopții duhuri,  
Din peșteră și din văzduhuri,  
Iar ploaea de lumină caldă,  
Mucegăitul trup îmi scaldă...

Căci tu în zorii dimineții  
Din Țagurul gălbui de miere  
Reverși lumina dulce-a vieții  
Și în săbatecul meu trup  
Sporește tainica putere,  
Ca mierea'n Țagurii din stup...  
— „Mărire ție, Ochiu divin.  
Căci tu m'ai învățat să vin  
La Țocul sacru să mă'nchin:  
De frig și foame sa mă apăr,  
Din cremene scânteii să scapăr,  
Lovind cu cremenea în piatră,  
Jăratice să-mi aprind în vatră:  
Să-mi coc  
la Țoc  
Ciuperci și rădăcini amare  
Și pui de cerb  
și căprioare,  
Vânați în codru — să mi-i fierb!..

O, lasă-mă. Dracon ceresc,  
Dracon de Țoc,  
Din pragul gropii  
Să m'apropii  
De chipul tău dumnezeesc!..  
O, lasă-mă să-ți preamăresc  
Sfânt chipul tău, cioplit în piatră,  
Săltând în joc,  
Pe lângă Țoc,  
Ce arde'n vatră...  
Și'n semn de jertfă — chipul tău,  
Să-l ung pe gură și pe pântec,  
Cu sânge cald și solzi de său,  
Și, proslăvindu-te în cântec,  
Dracon divin,  
Dracon etern,  
In Țața ta să mă prostern,  
Să mă închin  
In vecii vecilor, amin!..







# C Â R T I Ţ A

DE

ION BUZDUGAN

Cârțița pământului, sălbatică și oarbă,  
Scurmă mușuroaie proaspete de țernă,  
Vrând ca să-și răsbească noaptea ei eternă:  
Din lumina soarelui să soarbă!..

Tainică, ieșind ca din mormânt,  
Din adâncuri de ntunerice pe irugă,  
Citorește mici biserici negre din pământ  
Înălțând luminei pământeașca-i rugă...

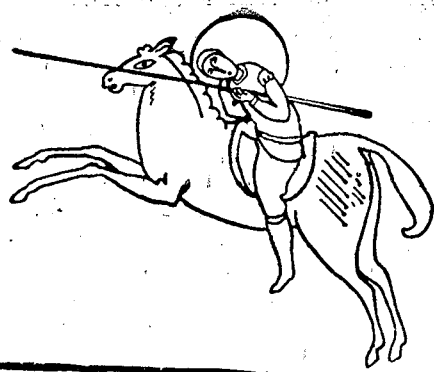
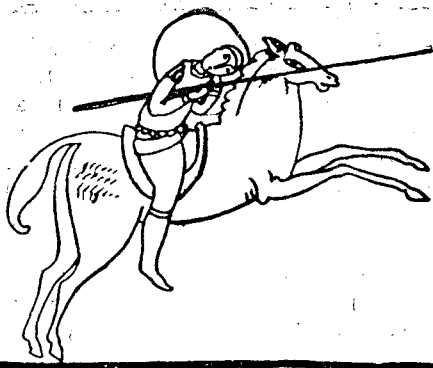
Cârțița pământului, sălbatică și oarbă,  
Sufletul meu trudnic nu ca tine oare  
Năzue din bezna-i tainică, spre soare —  
Din lumina veșnicilor să soarbă?!

Sufletul tot sapă'n zidul lui de tină,  
Zămislind sub cer biserică luminei,  
Dar mereu din bolți, sub greutatea tinei,  
Tot ce-a zidit se sîrșește în ruină...

Misticul meu suflet, chinuit de visuri,  
Reîncepe iarăși din pământ zidirea:  
Pân'la stele se înalță cu gândirea,  
Dar din stele iarăși cade în abisuri...

Cui să-mi strig durerea, veșnică și oarbă?..  
Cine-o să mă vadă, cine-o să m'audă?!  
Până când, Stăpâne, prăbușirea crudă?!  
Până când abisul mut o să mă soarbă?!

Când o să-mi îngădui, veșnice Zidare,  
Cititorind zidirea, pe vecii de schele,  
Să mă'nalț, în suflet, până în bolți de stele  
Tainic, din lumina veșnicului soare,  
Să-mi aprind lumină veșniciei mele!..



# CONU ENAKE

FRĂNTURI DINTR'O VIAȚĂ INCHIPUITĂ  
PENTRU TĂLMĂCIREA  
ALTOR VIETI  
ADEVĂRATE

de N. M. CONDIESCU

## III

De șapte luni Conul Enake nu mai este ministru. Șeful guvernului, remaniind cabinetul, a trimis pe ministrul domeniilor la vatră, ca să se odihnească, să se reculeagă și să-și adune toate puterile pentru „clipa supremă” când țara are să-i ceară „totul sau nimic”.

De atunci, marele om își rumegă întunecat, cu un început de ramoleală, amărăciunea. „S'a purtat cu mine sinistru!... Se convinsese, pe semne, că nu o să mă poată răsbîi, cu toate machiavelismele lui... Cum de n'am priceput eu că mi-o coace?”

Dar ceia ce nu putea să-i ierte primului ministru nici în ruptul capului, era „șiretenia bizantină” cu care-l îmbrobodise. Ii făgăduise cum că la prima remaniere îi va da Externele. Și Conul Enake crezuse. În cele câteva luni de dulce visare, premergătoare portofoliului făgăduit, n'a făcut altceva decât să se pregătească pentru noua și greaua sa sarcină.

„E — he! își zicea, — umflat de importanță, — nu-i tocmai ușor să fii logofăt al treburilor din afară, pe așa vremuri grele! Auzi, — să stai de vorbă cu marile puteri și să descurci cele mai încălcite probleme diplomatice...”

Un lucru însă îl impresiona ciudat. De câte ori rostea „marile puteri” se simțea, cu necaz, mic; o gogoriță de care nu ar fi vrut să aibă frică și care, în ciuda voinței sale, îl chinuia. Anterul strămoșilor, plecați la tălpile marelui vizir, ticăloșiți în făr'de legi și bucuroși să scape din bucluc cu câteva perechi de palme și lovituri de ciubuc, îi înfășura sufletul cu smerenia robului păcătos. Cuvintele „Nemții” ori „Muscalii” înfîgeau în străfundul făpturii sale senzația pe care țăranul o rostuește plin de teamă: „Ce mâi vere, te pui cu boerii?”

În clipele de glorioasă visare, se examina cu de-amănuntul în oglindă, întrebându-se: „Cum am să fiu? Fără îndoială, cu multe măști... Enigmatic și indescifrabil. — da, impenetrabil. Diplomația are multe chichite, e cea mai desfrănată curtizană, o Mesalină!...”

Petrică făcuse scurtă la mână, tăind filele la tomurile tot mai numeroase cari soseau de prin librării. Pe biurou, stau permanent deschise, memoriile luj Meternich, Talley-

rand și Bismark. Și deodată, prăbușirea... A, câtă prefăcătorie i-a trebuit Conului Enake, ca să ascundă fiță de toți, sbuciumul care-l gătuia. Plărd, — cu un surâs silit dar senin, — capac peste craterul lăuntric al sufletului său vulcanic, și-a luat rămas bun dela biuroul de unde adesea, cufundat în gânduri, își frecase îndelung urechea sau își ciocănise șiragul de dinți platinați, cu aspect de armură medievală. În cuvinte părintești, a îndemnat pe subalterni să nu uite niciodată sacro-sancta deviză a oricărui bun român: „Patrie, — rege, — abnegațiune, — jertfă, muncă, dezinteresare, moralitate”. Lui Tăsică Florian i-a dăruit faimoasa geantă de piele, în care năzuise să încuie pe Bismark și pe Maternich. Și-a coborît scara, mormăind: „Toate-s zădărnicii”...

Acasă însă, a izbucnit. Toată lava s'a revărsat, — în lipsa lui Dănăilă și-a lui Brusture, — făcuți nevăzuți din prudență, — peste bietul Pavel care, lucru nemaipomenit a primit două palme, pentru că vărsase vin roșu pe fața de masa. Gestul acesta, a pricinuit Conului Enake remușcări crunte. Toată vorbăria irosită, — duios și pocăit, — ca să moaie durerea slugii, a fost zadarnică. La toate mângâierile și chiar la făgăduiala că-i va spori leafa și-i va mări partea înscrisă în testament, Pavel răspundea întunecat: „Rușine pentru obrajii mei zbârçiți, cucoane... Palmele nu se mai pot lua înapoi”.

Seara târziu, motololit de atâta frământare, a simțit nevoia unei mângâieri.

„Nu trebuie să mai am atâtea scrupule, la ce bun? Viața trebuie luată și mai „à la légère” mă'nțelegi? ”Și-a telefonat Ninetei să vină.

• Tolănit pe sofa, în pijama cafenie de zefir, brăzdată cu gaetane negre, o aștepta... șiși făcea curaj contemplând formele armonioase ale Efebului din Anticytera.

„Liber, — liber, — liber!... Mă voi devota cu trup și suflet arheologiei, istoriei și artelor, pentru care, — slavă Domnului, — am atâta chemare...” Și sculându-se, se îndreptă spre biuro, trase saltarul și luă cinci hârtii noi a câte un pol, pe cari le vâri în buzunarul pijamalei. Gesturi consacrate printr'o îndelungă obișnuință.

Minute trecură, — apoi ceasuri.

Pendula cea mare din hall vesti miezul nopții.

Nineta n'a venit încă.

Conul Enake e singur și se simte nenorocit.

Nineta nu mai vine...

Și pentru prima oară, renunțând la patul larg din dormitor, s'a lăsat să-l fure somnul pe divan. A petrecut o noapte rea, cu visuri urâte, pline de amăgiri diavolești. Se făcea, cum că se îmbrăca în haine de ambasador. Bătrânele mâini ale lui Pavel tremurau obosite, ajutându-i să îmbrace fracul muiat în aur și greu ca plumbul din pricina puzderiei decorațiilor. Și pe când îi prezenta, marțial ca un scutier, spada, — văzu în oglindă, fluturând deasupra cheliei, mulțime de mânuși cenușii, făcute mănunchiu în mâna premierului care rânjea... Alături, Brusture și Nineta se sărutau de foc pe când Dănăilă cu mâna stângă îi mângâia obrajii, iar cu dreapta îi căra pumni în cap, până ce i l'a micșorat cât un bob de mazăre.

**Z**ilele trec. Conul Enake se simte tot mai bătrân. Ceva s'a stricat în șurupăria lăuntrului său. Are șovăeli și întunecimi de gânduri. Nimicuri cari altădată lunecau ușor peste optimismul său vesel, îl tulbură acum urât, enervându-l până la violențe de care se rușinează apoi.

Brusture, trecându-și licența, l'a părăsit.

Nineta n'a mai răspuns chemărilor repetate.

Acei pe cari se obișnuise să-i vadă aproape zilnic, — unii veniți să ceară sfaturi, alții ajutoare, alții combinații de afaceri și cei mai mulți să-l tămâie și să-i lingusească slăbiciunile, prieteni politici și oameni de casă, — vin tot mai rar, unii de loc. Singure nepoatele au venit și au cerut în repetate rânduri să-l vadă. Pe dânsule însă nu vrea să le primească. „Când am să fiu pe catafalc... și nici atunci!...” I-a rămas Dănăilă cu care filosofează îndelung asupra nimicniciei vieții și nerecunoștinții oamenilor și pe care îl chinuște uneori satanic. Ii dictează până la năucire. „Memoriile unui bun Român, om de stat” și Dănăilă le copiază, apoi le recopiază cu ștersături și adăogiri pentru ca iarăși s'o ia dela început. Fiecare rând îl spurcă cu sudălmii și blestemă, scrâșnind din

dinți, pe Brusture care „s'a liberat“, lăsându-l pe dinsul în focul Ghicherei. La cea mai mică întunecare a lui Dănăilă, Conul Enake, îi spune răspicat și diabolic de cioc:

— Te-ai plictisit și tu? Se vede că ți-ai făcut soma..

— Vai de mine Cucoane!...

— Nu de alta, dar ca să știu.. N'ai decât s'o spui leal, așa cum ai învățat dela mine... Ești liber... Eu nu țin pe nimeni cu de-a sila și nu cer nimănui recunoștință... Numai că, — și-o spun asta în interesul tău, — faci și tu ca vaca...

— De ce-mi rupi sufletul Coane Enake, de ce? Apoi văd că, degeaba te slujesc eu cu credință de douăzeci de ani, dacă încă n'ai ajuns să mă cunoști... Lângă cine oare m'am simțit eu om?

Și Dănăilă lua înfățișarea de milog îndurerat, gata să se gătuie pentru nepriceputul lui stăpân.

Apariția lui Petrică în birou îl săcăie. L'a oprit să-și mai facă meseria de tăietor de file. Cărțile se îngrămădesc mormane pe biroul la care Conul Enake nu se mai așează decât ca să se cufunde într-o liniște fără de gânduri. Serile l'apasă. Uneori face pasențe, de obicei „Ofticoasa“ și „Legiunea de Onoare“ legându-le reușita de anume realizări: „Dacă iese, vor avea iarăși nevoie de mine și voi reintra curând în guvern“; sau: „Nineta se căiește de cea ce-a făcut și are să vie“. Alte ori, își trece în revistă bilanțul „agonisitei unei vieți de rob“, depozitele de prin bănci, acțiunile, tantiemele, numerarul din casa cu bani și sfârșește, temător de el însuși, să-și potolească bucuria care-l încălzește: „La ce mi-a folosit toată strădania, — la ce? Parc'am să pot să le iau cu mine dincolo?... Trebuie să înfăptuiesc opera cea mare... De mâine încep să-mi scriu testamentul...“ Dar „mâine“ îl înfricoșează: „Dacă, oare îmi cobesc singur? Lasă... mai e vreme...“

Neutralitatea României se apropie de sfârșit. Conul Enake, fără un reazăm de gândire limpede e contra „intrării în pârjol“. Agitația opoziției, complicitatea tăinuită a guvernului, îl supără. Intrunirile însă, pe chestiunea aceasta îl scot din sărite: „Oameni clătiți la cap care zgândăresc pornirile gloatei“.

Intr-o Duminică, spre sfârșitul lui Iulie, opoziția ținuse iarăși o întrunire cerând intrarea României în războiu alături de Francezi și Ruși. Conul Enake, în papuci și halat lung de borangic, înfundat într'un fotoliu englezesc, torcea gânduri negre. Pe ușă, dădu năvală, Barbu Crivăț, vechiu prieten și aprig intervenționist.

— De sigur, după întrunire, iar i-ați împins să urle în fața palatului...

— A fost vijelie mare!...

— Vorbe goale ca întotdeauna...

— S'a isprăvit! Incaltea când a vorbit Matei Cantemir, eu, — care aveam toată pregătirea sufletească și tot m'a luat cu fiori. Dar sala! Sala!... Un delir!... Am trăit momente mari...

— Da, — o fi românesc, o fi vitejesc, o fi boeresc avântul, dar vezi...

— Știi ce vrei să spui... Că suntem pe drumul unde răspântia are să fie însemnată cu crucile morților, — dar bine Cucoane, ce vrei dumneata? Acum ori niciodată!...

— Nici acum, precum niciodată, mă'nțelegi? dar în nici un caz acum. Nu suntem noi în stare să ne măsurăm cu mașinariile nemților...

— Atunci, după dumneata, trebuie să renunțăm la îndeplinirea năzuințelor milenare...

— Par'că vorbești la Dacia... Nu suntem în stare, mă'nțelegi?

— Nimic fără jertfă și suferință, Coane Enake... Vremurile trec peste noi și ne târăsc acolo unde trebuie să fim, ci nu unde vrem sau nu vrem noi.

— E, eu nu prea citesc bine în ce va să vie...

Și Conu Enake, privi întunecat în gol, crunt ca osânda vremilor pe cari, — printr'o intuiție venită din afara mijloacelor sale, — le ghicea vițoroase.

O fâșie de raze pătrunse în atmosfera grea a odăiei printr'o căscătură a storului. Fire de aur necăjiră fruntea și ochii fostului ministru, care enervat de atâta lumină veselă își mută fotoliul în umbră.

O perdea aeriană asemeni hotarelor dintre două lumi, în totul deosebite, cobori între Crivăț și Conul Enake.

Rămas singur, Conul Enake începu să revizuiască o pagină din memoriile sale. Sterse și adăogă, apoi iarăși sterse și iarăși adăogă, terminând capitolul astfel:



„Că nu-i pe lume om curat în lăuntru lui, așa precum va fi vrut Domnul să-l facă; ci, începând cu sfinții, la mare preț au fost aceia cari, după ce mai întâi și-au îngreunat sufletul de păcate și'n mocirla poftelor și a năravurilor s'au bălăcit, — s'au spălat apoi cu lumina curățeniei și-a înțelegerii depline. Pentru omul de stat, în deosebi, experiența întru toate cele este pârghia lui de reazăm și cum oare putea-va el s'o dobândească decât încercând și pe cele bune și pe cele rele? Astfel fiind, nu au însemnătate relele lui porniri, nici apucăturile lui pătimate, ci bunele lui intențiuni și înfăptuiri cari, dacă ajung să-i covârșască păcatele, el cu prisosință și-a plătit cinstea ce i-au făcut-o oamenii, alegându-l de cărmăciu...”

„E bine, — își zise recitind, — că am luat-o ca'n hrisoave... Ș'apoi nu-i așa? Nu-i drept oare ca punând tu tot ce ai bun în slujba țării să pună și ea ceva în slujba păcatelor tale? Care ar mai fi răsplata?”

Spre seară, Dănăilă aducându-i copia pe curat, nu se putu stăpâni și zise:

— Cu mare talent ai întors'o cucoane...

Dar Conul Enake:

— Nu te obrăznic, mă'nțelegi? Că, dacă ai mai avea opt vieți și încă n'ai fi în stare să te înalți până la concepția călăuzitoare a acestor cugetări... Nu's de nasul tău!”

— Așa trebuie să fie dacă o spui dumneata, — iar în gând: Crăparea-i odată să văd și eu cu ce m'aleg...

Asemeni călugărului Burchard, maestru de ceremonii al curții papale, pe vremea lui Alexandru Borgia, Dănăilă. Busuioc ținea și dânsul un „Diarium” plin de însemnări sugestive cu privire la viața și indeletnicirile Conului Enake. Pentru Duminica aceasta, Dănăila a scris apăsător:

„Cu cât îmbătrânește jupânul, tot mai mult îmi dau seama că nu trebuie să-mi pară rău de strădania topită în slovele acestea de-alungul anilor, — precum ca să se știe odată și odată...”

Prin adevăr, ajungi să te cureți de toate păcatele și eu adevăr am pus în aceste rânduri împotriva minciunilor cu cari mi-am împânzit viața; că de-am fost slugă ticăloasă, el m'a făcut așa, — de-am simțit dela întâia bucatură dăruită de el că, trebuie s'o răscumpăr cu fățărnicie, linguşeală și minciună...

Eram dulce și m'a acrit; eram câine de stână și m'a schimbat în javră cu sgărdă, doritor să se tăvălească pe blâni de urs. Și crede el că, vapsindu-se el pre el în scrisul lui și arătându-se acolo în piele de oaie n'au să-l dovedească cei ce vor veni că a fost lup?...”

Cu capul plecat în spre umărul stâng și cu limba puțin scoasă într'o parte, Dănăilă scriind, își poci fața cu râsu-i de vulpe șireată, mulțămînd că are și el un mijloc ca să-și verse obida înăbușită de atât amar de vreme.

#### IV

— Cum te mai simți boerule?

— Bine, mai bine astăzi, mulțămesc lui Dumnezeu. Tusa m'a mai slăbit și-a început să-mi fie foame. Păi, că mi-o fi de-ajuns, cred, șase zile de supă și de iaurt...

— Amețeli ai mai avut?

— Tot mi se înpăinjenesc ochii când dau să ridic capul...

Medicul, — acelaș de treizeci de ani, un fel de maimuțoiu, vânat în obraji, cu muștați stufoase și neîngrijite, slab ca un țâr, vechiu elev al lui Davila, — îi luă pulsul, îl ciocăni pe piept și-i ascultă inima; apoi, îi puse termometrul.

— Să fie a dracului de gripă!... adică mult o să mai bolesc așa, eu omul sportului și-al muncii intelectuale... Ș'apoi stând așa, m'apucă gânduri negre mai cu seamă noaptea...

— Nu-ți face spaimă degeaba, Coane Enake, o să treacă...

— Păi să treacă, că altfel ar fi păcat... Vodă a trimes de două ori până acum după vești... O fi semn bun ori semn rău, ai, — ce zici? E, săracul, poate că are nevoie de mine, că de când am plecat numai prostii fac ăia, par'că nu-i știu eu...

— Trebuie să stai liniștit în pat și să ascuți...

— N'am fost învățat așa; inacțiunea mă turbează, mă'nțelegi? Cât? întrebă sperios Conul Enake urmărind ochii doctorului pe termometru.

— 38 și câteva linii, — mai nimic... Așa-i la boală...

La scară i eșiră medicului înainte cele două nepoate, — cari veneau zilnic după știri. Conul Enake îndată ce căzuse la pat, dăduse ordin lui Dănăilă și Pavel ca nu cumva s'audă că s'au pripășit prin casă. Medicul le spuse că-i este teamă de-o congestie la plămâni și că i-a găsit inima slabă. „Dar cu Conul Enake nu poți să știi...”

Și, astfel, de opt zile Conul Enake boleşte. S'a pomenit strănutând des și cu repetiție, — în serie de 6-8 și 10 ori, — un strănut special aducând a nechezat, cu pocnet în părății încăperilor de clănțăneau geamurile în cercevele.

„E, o troahnă și nimic mai mult, o să treacă...” Și a dus-o așa pe picioare două zile. În dimineața zilei de-a treia însă, l-a luat cu fiori și cu tuse seacă. Capul și-l simțea greu ca plumbul de nu l'a mai putut ridica din perne. Apoi cinci zile și cinci nopți s'a sbătut în vălvătaia sângelui aprins, cu aiurări și treceri dela viață în spre neguri, îngrijit de Dănăilă și Pavel. Întâia noapte s'a mulțămît să-l știe pe Pavel la ușă, culcat pe un divan. Dar odată cu înțepirea răului i-a poruncit lui Dănăilă să rămână neclintit nopțile lângă dânsul, lăsând pe Pavel pentru corvoada de zi.

La lumina soarelui, Conul Enake înfrunta cu bărbăție toate capriciile chinuitoare ale boalei; odată însă cu căderea umbrelor serale și cu urcarea temperaturii începea să se simtă singur, tăiat de restul omenirii. Omul acesta care în lunga sa viață nu făcuse altceva decât să se izoleze, — sub aparențele unei sociabilități plină de cordialitate, — fugind de prietenie, de sinceritate și de cuvântul crud dar drept care putea să pornească dintr'un suflet devotat, deslușia pentru întâia oară singurătatea sinistă a zilei de mâine, tot atât de goală, tot atât de rece ca și cea de ieri, ca și cea de astăzi. Era laș și fără de mijloace în fața neprevăzutului. Platoșa formulilor sofistice cu care își încorsetase întunecimele și păcatele se dovedea neputincioasă ca să-l apere, cu sclipirea-i de tinichea, împotriva negurii care venea din scorburile necercetate ale altor țărâmurii. Ceasuri lungi de noapte le petrecea căsnindu-se să adoarmă, dar somnul, subț implacabila poruncă a unei răsunări târzii, îl momea câteva clipe, pentru ca trezirea să-i fie întovărășită de sguđuiri spasmodice.

Un singur bec, — acoperit cu un batic portocaliu, — creiona lumină reținută și pale de umbră peste lucrurile din odaie. Conul Enake simțea dogoreala toropindu-l. Mângâind, cu răcăituri de unghii, baclavalele rombice ale plapomei de atlas, — căci așa pomenise dânsul, plapomă turcească nu pătură franțuzească, — repeta, privind țintă icoana de argint a sfântului Nicolae: „Trebue să adorm, pentru că somnul alină suferințele și dă sănătate”. Și închidea ochii, așteptând să ațipească. Dar pleoapele cădeau ca pe jăratec și'n lupta de-a căsca iarăși ochii mari, simțea, cum vin din oglinda dulapului limbi de flăcări cari șerpuiau în fel de chipuri și se subțiau apoi până ce lăsau loc unui ochiu neînchipuit de frumos, care-l țintuia cu prlvirea-i împăienjenită de lacrimi, într'una și într'una... până ce peste minunăția de ochiu năvăleau niște pitici becisnici asemeni limbricilor. Și se strâmbau dihăniile și-l amenințau cu pumnii lor cât musca și-l ocărau: „Păcătosome, ți-a venit vremea să treci hotarul... Aide, vino să te dejghinăm și să te curățim chinuindu-te”. Bietul Conul Enake se căznea zădarnic să-i alunge; ei stăruiau tot mai hidoși în strâmbăturile lor, stropindu-l din niște pompe cu apă fiartă mirosind urât. Și deodată piticii se făceau cum că's niște ghiare care se lungeau, se tot lungeau ca niște scobitori sifedate până'n țâța stângă a boerului pe care începeau s'o sgărie și s'o cresteze cu dăre sângerânde, brăzdând carnea tot mai adânc și cercetând să-i găsească: „inima de motan spurcat”. Se scutura de apucătura aceasta drăcească, după mari cazne, răcnind tare, de sărea Dănăilă drept în călcăie. Și iarăși se dădea odihnei, pentru ca în toată casa să dea năvală, oameni neștiuți, oameni strâmbi, cu bărbi din călți și ochi de oțel cu priviri sfredelitoare de burghiu roșit în foc, cari cântăriau fiecare obiect, și-l prețuiau și se tocneau, pe când, sub tabloul „Bomba dela Calafat” din spatele biuroului, plângeau nepoatele. Pentru ca de îndată să chihotească și să dănțuiască cu mulțime de lume adunată în jurul unei statui, care par că ar fi adus la chip al dânsul. Dulăi de stână ridicând picioarul, stropiau marmora socului, iar în mijlocul lor, Dănăilă făcea la fel. Spumând de mânie, Conul Enache se repezia la Dănăilă să-l rupă în palme, dar când da să ridice

mâna, simția ca o lovitură de ciocan în moalele capului. În spre ziuă, când începea să mijască lumina cenușie a zorilor, duhurile rele se potoleau și gânduri așezate începeau să-l muncească Socoteli încurcate îl înfierbântau. Recapitula tot ce are strâns în lada de fier, prin bănci și în străinătate. Se'ncurca în adunare și-o lua dela început pentru ca iarăși să piardă rostul țifrelor. Totalul i se părea meschin de puțin și ofta din băerile inimii: „Cum am să pot oare sărac cum sunt să înfăptuesc tot ce-am făgăduit? De unde să mai iau? Trebuie să mi fac testamentul chiar astăzi...”

Dănăilă, în al său „Diarium” a însemnat lucruri foarte interesante asupra Conului Enake, pe timoul boalei:

*Luni 2 August.* . Jupânul a căzut la pat. L'a doborât gripa, dacă, — dat fiind vârsta sa înaintată, — n'ar fi cazul să spun că i-a venit vremea... Și de-o fi să se care multă negură și multă putreziciune o să-i ducă sufletul dincolo. Ce n'ași da, să știu sigur că nu se mai scoală; dar, cu Conul Enake toate socotelle dau greș, iar dracu însuși e uneori neputincios. De cum nu s'a mai putut ridica din perine, m'a chemat:

— Dănăilă băete, mi-e rău de tot... Cine m'o fi blestemat nu știu, — că numai bine am făcut și de voi fi făcut rău cuiva, apoi numai din superioare interese de stat ori fără de voia mea i-l-am făcut...

— Nu te mai frământa cucoane, e boală cu leac, răceală...

— E. răceală, răceală, — dar vezi, nu mă simt eu cum știu c'am mai fost și'n alte răceli... Să faci bine să-ți faci patul pe canapea, să dormi noaptea lângă mine. .

— Păi, noaptea s'a Pavel...

— Lasă-l pe Pavel să mă'ngrijească ziua că-i bătrân și nepriceput...

— Poate că ar fi mai bine o soră de caritate...

— Nu vreau fustă pe lângă mine, — mă excită, mă'nțelegi?

— Sau duduiele, că de, ori-cât, sângele apă nu se face..

— Să n'aud de ele, lua-le-ar dracu să le ia... De ce mă iriți de-asurda? De le-ași primi, n'ar face alta decât să-mi pândească răsufierea că doar-doar am să crăp.

— Nu vorbi cu păcat boerule...

— Imi vin nervii, mă'nțelegi? Boule!..

Și s'a învinețit inecat de tuse. Un astfel de cuvânt nu mi-a spus încă până acum. Doctorul i-a dat să mănânce numai supă și iaurt Vai de sufletul lui Pavel, când i-aduce de mâncare. Pune să-i curețe tacâmurile și farfuriile în fața sa; ia paharul îl pune în lumină și-l privește pe toate fețele:

— Șterge-l, Pavele.

— Păi e șters, Măria ta...

— Nu este. De două ori să-l ștergi, că are microbi, mă'nțelegi? Gânganii nevăzute...

Poți să mori dintr'asta, pricepi?

Și Pavel șterge, fără să priceapă.

— Supa i acră și sărată potroacă.. Să spui Saftei, că de-ași putea i-ași scoate ochii, — și de-ar avea opt ochi tot oarbă ași lăsa-o, mă'nțelegi? Pentru că după ce-s osândit să mă hrănesc numai cu zeamă, mi-o otrăvește...

Și scuișând în farfurie, se strâmbă urât.

După amiază mi-a spus: „Du-te și tu în bibliotecă de te odihnește... “N'am apucat însă să cucăi într'un fotoliu c'a început să sune... Și m'a sunat de șapte ori... Și osânda a început:

— Vreau să-mi citești, caută-mi Iliada..

Și iacă-mă's urcat pe scări, o'n gras ce mă gălesc, chiorându-mă prin rafturi, di-buind un sfert de ceas, până să dau de carte...

— E. — m'am răsquândit. — susură încet, cu glas de fleoartă leșinată, — vreau ceva mai romantic, de pildă „Le Roi s'amuse” mă'nțelegi?

— Cum Cucoane?

— Auleo, — ești prost și incult... adu catalogul.

Și îl aduc.

— Uite, adu cartea Nr. 763.

— Citește, — adică declamă, auzi? așa cum făcea Brusture...

— Păi, nu știu așa de bine frauțuște, boerule...

— Aoleo, auoleo, auoleo!... și vai de mine, pe ale cui mâini am rămas eu, la bătrânețele mele pline de suferinți... Adu-mi atunci „Curcanii noștri” de Alexandri.

— Citește „Peneș Curcanul”.

Și citește.

— Declamă.

Și declamă.

După câteva minute, privirea i-se proptește în tavan, apoi pleoapele i se închid, apoi se sbat pripit, apoi tresare, oftează și zice: „Declami prost, — găngăvești, — te oprești unde nu trebuie și te umfli ca un găscan acolo unde trebuie să fii duios...”

— Păi, eu nu-s actor Cucoane, zic înciudat și înrăit..

— Ești afară, — nerecunoscătorule!

După cinci minute mă sună iarăși. Nu mă mișc din bibliotecă. Și sună, — sună prelung, sună încontinuu, de s'adună toate slugile.

— Unde dracu te-ai vârit? fugi de mine, ai? Profiți că's neputincios...

— Boerule,—am fost și eu ca tot omul... nu puteam să viu la comandă, neisprăvit...

— Bă să vii —că neisprăvit ai fost și după urma mea ești ceea ce ești... Caută-mi actul de cumpărătoare al casei din str. Rinocerului...

Fără indoială, am să crâp înaintea lui. M'a înebunit. Și însemn aici, cu adâncă convingere: „Totul se plătește pe pământ...”

*Miercuri 4 August..* Ciufut și chichiricios a fost toată viața. — așa a rămas și acum când, puține ceasuri mai are, poate, până să se înfățișeze înaintea neînduplecatei judecăți. Azi noapte am suferit chinurile iadului. După ce aruncase un hârdău de ocări țigănești, cu vorbe ne mai pomenit de triviale, asupra Saftei bucătăreasa pentru că iaurtul îi păruse acru și amar, — fără să țină seamă că gura dânsului este coclită, — a asvârlit cu castronașul în Pavel a tras plapoma până sub bărbie și a stat așa, cu ochii închiși și cu oftări prelungi, ca un martir căznit, vreme ca de un ceas. Să fi tot fost orele nouă și jumătate. „Bogdaproste, — îmi ziceam eu mie — că s'a potolit; poate că s'o odihni de-a binelea și m'o lăsa și pe mine să-mi însdrăvenesc oasele astea hârțuite...”  
Ți-ai găsit!

— Dănăilă. — puile. — mai pune lemne în sobă că mi-e frig...

În casă, căldură de cuptor încins. să crape omul.

— Pune-mi termometrul, simt că am temperatură..

I l-am pus. A ațipit așa cu termometru subsuoară. Am ațipit și eu. Intorcându-se, pe semne, pe-o coastă, a lăsat instrumentul să alunece în pat și l-a făcut țândări. M'am trezit în răcnete:

Cine mi-a pus cioburi de sticlă în pat?... Vreți să mă omoriți tâlharilor!... Uite, — am spinarea crestată și m'am tăiat în mâini...

— E termometru Cucoane, ai adormit cu el și l-ai spart.

A trebuit să-l spăl și să-l schimb de cămașe ca pe-un copil. După vre-o jumătate de ceas a început să răcnească:

— Gonește il!.. Dă-le la cap cu ciocanul cel mare... sdrobește-le țeasta... vor să-mi mănânce inima. . N'auzi câine, ce stai? Era roșu la față și clănțănea a turbare.

— Liniștește-te boerule ai visat urât...

— Vise trimese de diavol... Nu pot să ți le spun că mi-e frică... Aprinde candela la icoană... Vezi. — dacă nu mai am eu grijă, nimeni nu se mai gândește la asta, păgânilor și spurcaților!... Pune-mi ciorapii, — mi-e frig. Ai pus ciorapul din stânga pe piciorul drept...

— Păi tot una e. Coane Enake ..

— Nu mă contrazice, — nu-i tot una, mă'nțelegi? Îmi merge rău. . Schimbă-l împelițatule!...

— Păi, după ce vrei dumneata să cunosc care-i din dreapta și care i din stânga?

— Cel din stânga are o steluță de arnici sus.

— Taman pe ăla l-am pus în stânga,—ș'apoi de unde puteai să ști dumneata că nu-i așa?

L-am simțit după cum s'a așezat pe picior, schimbă-l...

Și-a trebuit să-l schimb, așa cum n'ar fi vrut, dacă vedea. Și iarăși liniște timp de vre-un ceas.

— Sărge oglinda!.. Fă-o țândări, dă!.. Omoară-i... Aoleooo!... cum vin de urăți... Testamentul Dănăilă! Vreau să-l fure... Nu-i lăsa!..



Il frec cu oțet aromatic. Răcorit, adoarme. Va să zică, testamentul există, dacă-l pomeneste.. Dar unde? In sertărele biuroului? In cassa de bani? la tribunal ori nicăeri? Mai mult înclin să cred că nicăeri, după câte îl cunosc. Dar dacă există într'adevăr?.. Cui, cât și cum? Pe câți a mințit? Pe mine cel dintâi, mai mult ca sigur... Toate cheile, prinse în belciug, sunt sub căpătâi... Și ispita mă sgudue... Mă scol, m'aplec spre dânsul și alunec mâna binisor sub pernă. A tresărit și mă privește cu ochi mari.

— Îți așezam perinele boerule...  
— Dănăilă, cântă-mi o romanță veche...  
— N'am cântat în viața mea Cucoane Enake:  
— Cântă când îți zic! Și râde drăcește cu toată boala care-l sgudue.  
— Cum să cânt boerule, — vrei să rag ca un măgar?  
— Te-ar prinde de minune Dănăilă... Cât e ceasul?  
— Trei după miezul nopții.  
— Mi-e sete... dă-mi limonadă. Are gust de piatră acră... Ce naiba ați pus în ea? Otravă hai? Gustă spurcatule!... Și scoală și pe Pavel să guste și el... Barem să crăpați și voi, dacă o fi să fie...

Și-a trebuit să bem.

În zori, respira ușor și înseninat. Cândva a zâmbit și-a șoptit duios: „Pe când eram copil, mama...”

*Vineri 6 August. Nopti chinuite.* Am început și eu să stau de vorbă cu dracii și cu stafiiile.

*Duminică 8 August. Vodă.* guvernul, academia, toți fruntașii politici întreabă de cum îi merge boierului. Când i-am spus că a venit mareșalul curții trimes de Rege, a dat să se ridice drept în capul oaselor, dar l'a doborât tusea.

Și-a botezat boala: „Maladie crepusculară” și îngână deseori: „Eu mă duc, mă prăpădesc, — ca un cântec bătrânesc” pentru ca apoi, pe dată, să mă apostrofeze violent: Și-o să rămâneți voi, bicisnicilor și neisprăviților!..

Eri noapte mă chinuit un ceas, ca să-i deslușesc „adâncul plin de taine ce trebuie să-l conțină cuvintele: „Bastioane cântărețe” pe care i le-a șoptit în vis „un pelican vorbăreț” Uneori fredonează: „Păsărică bălăioară, gândul meu la tine zboară...”

Am început să cred că s'a clătît la cap.

*Marti 10 August 191...* De eri dimineață merge în spre bine. Scapă fără complicații. Nepoatele au venit zilnic după vești, îngrijorate tare și descusându-ne de-a bașca până la plictiseală, pe mine și pe Pavel, cântărind apoi și verificând spusele fiecăruia. S'au arătat astăzi foarte vesele, aflând că boala „unchiului” s'a mai muiat. In sinea mea cred însă că, iar și-au mutat nădejdea la calendele grecești... De când așteaptă și ele să știe într'un fel: se îmbogățesc ori tot calice rămân? A. testamentul acela!... Mare minune dacă jupânul, după clasicul său obicei, nu ne-o trage un chiul formidabil, așa cum, de altfel, l'a tras și acuma dricarilor cari își și postaseră streajele respective în poartă. Doctorul spune c'a trecut hōpul, dar că e tare slăbit și are meteahnă la inimă”..

**C**onul Enake a dormit liniștit și adânc ca'n vremile cele bune și s'a sculat pe la nouă dimineață foarte bine dispus. A surăs prietenește lui Dănăilă și i-a poruncit să dea perdelele la o parte să-l scalde lumina. S'a ridicat apoi în capul oaselor și proptindu-și spatele în perne a oțtat mulțămît, rotindu-și bucuros ochii peste toate lucrurile.

— Dănăilă, — mă'ntorc de pe lumea cealaltă... Urâtă e zăcerea... Vine cu întuneric și cu spaime.. Uite, — par'că m'am născut din nou. Toate lucrurile sunt frumoase și noi... Oglinda zâmbește în raze, paharul te îmbie să te răcorești, florile din vase îți amintesc de dragoste.. Ași vrea să nu mă urască nimeni... Pe tine trebuie să te fi necăjit mult, spune...

— De loc Cucoane, — ce puteai să știi dumnezeata în figurile boalei de canonul nostru... Ne frângeam toți de jale și ne rugam să nu te pierdem...

— E, — bun e Dumnezeu...

— Doctorul a spus că poți să mănânci de-acum de toate... Stomacu-i sdравн.

— Mi-o fi de ajuns atâta post cu lingurița... Ași mânca icre moi, le-am și uitat gustul, du-te și spune-i lui Pavel.

Când se înapoie Dănăilă, Conul Enake îl privi îndelung și sfios:

— Dănăilă, am o mare greutate pe suflet și mă chinuesc, nehotărît, dacă trebuie să-ți spun ori ba..

— Vo a e la dumneata, — dacă nu mă socoți vrednic după douăzeci de ani de creștință neprecupețită...

— Nu-i vorba de asta, dar, — uite, — ce mai încoace și încolo... Dănăilă, — și Conul Enake se încordă tot, — Dănăilă băete, sunt un mincinos și nu vreau să mai fiu... Mi-era frică să nu-mi cobesc și de câte ori mă hotăram, știi...

Dănăilă îl sugă cu privirea până la uscare. A priceput. Jupânul nu și-a făcut încă testamentul.

— Ce te uiți la mine, ca vulpea la pradă, hai? Crezi că am moarte de om pe suflet? Chiar așa de-ar fi și sunt rațiuni superioare care scuză gestul... Atunci ce?

— Vai de mine Coane Enake, dar nici nu mi-a trecut prin minte astfel de fantazii...

— E, am vrut numai să te încerc, așa în glumă.. știi bine că nu m'am îndoit niciodată de tine... Sunt ceasurile donăsprezece. Du-te și tu acasă că destul te am ținut lipit de mine, — vezi de te întorc pe la două...

«Mare prostie era să fac, — gândi Conul Enake, — auzi. — să spun eu tâlharului ăsta flămând că nu mi-am făcut încă testamentul... Trebuie însă...» Și se încurcă în gânduri încălcite care-i turbură bucuria revenirii la viață, lăsându-l tot nehotărît. «Nici academiei. c'au fost porci și nici la așezăminte ca să'ndop trântorii.. nici la școli, nici împelîțatelor de nepoate... Să clădesc oare o fundație culturală care să-mi nemurească numele? Hotărît, ar fi cea mai mare nerozie...» Ca pe un ecran, avu viziunea eforilor și-a directorului, — fără îndoială vre-un coleg de la academie, — luându-și lefurile grase, surzând cu tălc la potretul Conului Enake, — și categorisindu-l lapidar: «Dobitocul!...».

Chipul de martir chinuit al lui Dănăilă i se înfățișă într'o strâmbătură hădă, tălmăcitoare a ipocriziei și ticăloșeniei lui de slugă pismașă.

— «Mama lui de porc de câine. m'a furat destul!... Era mai bine pe vremea faraonilor. li coborau în locașul cel de veci cu toate avuțiile de pe pământ și toate lucrurile din casă, ba le înjunghiau și nevestele și slujitorii cei mai de aproape, ca să aibă cine să-i desfete și să-i slujească pe lumea cealaltă...» Văzu pe Dănăilă, lângă groapa sa, înebunit de spaimă în așteptarea morții și se mai răcori

Pavel intră cu tablaua deschisă și încărcată de bunătăți.

— Supă de pui!... Și Conul Enake începu să soarbă lacom.

— Par'cam. și uitat Măria ta de când nu te-am mai văzut mâncând așa... cu nădejde...

— Era cât pe-aci să lapăd potcoavele măi băete... Mai va până să mă simt bine de tot...

Se strâmbă înghițind și lăsă lingura în farfurie

— Uite, credeam c'o să mănânc dar văd că nu merge... Ia tablaua... lasă-mi numai icrele și un pahar cu vin, poate mi-o veni poftă mai încolo, — și du-te de te odihnește, n'am nevoie de tine, te-am canonit destul zilele acestea...

În căldura acră și grea a odăii, Conul Enake, torcând idei neisprăvite, a ațipit. S'a trezit însă curând, îmbrobonat de sudoare și cu mare apăsare în piept. I se pare c'a dormit mult, șomn obositor care l-a sleit de par'că ar fi cărat pietre de moară. Se ridică cu opinteli în sus, răzimându-se în mâinile care tremură vlăguite; suflă greu și repezit neputând goni apăsarea ciudată pornită din burtă și dusă par'că cu pompa până'n gât-lej, apoi pân'n moalele capului.

— «M-a luat cu leșuială, — de-atâta timp nehrănit... trebuia să ascult de doctor și să mănânc...»

Luă căznit de pe măsuță farfuria cu icre, o sprijini pe genunchi, umplu furculița și imbucă.

Dela întâia înghițitură îl năpădi tusea și înecul.

Năduș chinuitor i se puse în gât-lej iar dela inimă îl săgetă cu tăetură de ferăstrău.

Un val de sânge îi vopsi obrazii în negru stacojiu pe când ochii i se bulbucară a

spaimă. Horcăi prelung și duse amândouă mâinile la gât, trăgând cu furie de cămașă. Nasturii săriră, destrămand butonierele.

Horcăelile se înțețiră.

Intinse mâinile înainte, bălăbănindu-le în căutarea unui sprijin. Ochii însângerați rotiră priviri fioroase.

Conul Enake se prăbuși.

Droturile somierii îl săltară dărdăind prelung. Capul i se rostogoli afară din perine, isbindu-se de măsuta de lângă pat. Paharul se răsturnă și vinul spală fața boerului prelingându-se apoi cu picături cadențate pe podea.

Pe la două și jumătate, Dănăilă înapoindu-se, l'a găsit pe Conul Enake cu capul de-acurmezisul patului, cu fața vânăată, cu ochii holbați și sperioși, cu mestecătură de icre icnite pe buzele vinete.

A crezut întâi că-i leșinat și s'a căznit să-l trezească. Cu spaimă și sfială și-a lipit urechea de inima jupânului. Nici cea mai mică svăcneală. L'a mai clătinat, i-a tras câteva perechi de palme, ca să puie sângele în mișcare, — după cum cetise într'o carte că se face la leșinuri, — l'a stropit cu apă rece pe ochi, și și-a lipit iarăși urechea de inima celui înțepenit.

Nimic.

A dat să sune, dar s'a oprit sub licărirea unui gând: „Noapte bună jupâne!...”

Un oftat de usurare îi răcori plămâni.

I veni să strige „A crăpat măi băeți...”

Se reculese cu mustrare și șopti făcându-și cruce: „Dumnezeu să-l ierte...”

Ușor, cu mișcări feline și privind țintă în ochii mortului, vâră mâna sub perină și trase maldărul de chei înșiruite pe un inel gros de argint. Așteptă atent câteva secunde apoi deschise cu mare băgare de seamă ușa. Din prag se întoarse deodată brusc. I se păruse c'a foșnit ceva. În urechi i reveniră vorbe vechi, uitate de mult:

„'Ai sictir!... mă n'țelegi!?”

Intră în biou și merse drept la cassa de bani. Dând să vâre cheia i reveniră cuvintele vechi, asemeni unei obsesiuni cu tâlc fatidic: „'Ai sictir, mă n'țelegi!?” Se îmbărbătă înjurând țigănește și deschise. Revizia fu sumară și precisă. Nu se atinse nici de bijuterii, nici de acțiuni. Luă un teanc de bilete de bancă a 1000 și-l vâră în buzunarul dela spate al pantalonilor, un alt teanc îl vâră în buzunarul dela piept al hainei și rămase o clipă îngândurat: „Urâtă idee să moară vara... Altfel aveam paltonul...” Luă repede de pe biou un plic mare, îl umplu și l puse în buzunarul drept. Inchise apoi cassa de bani uitându-se inciudat la trei săculeți umflați pe cari-i ghicea plini cu poli de aur... — „'Ai sictir, — mă n'țelegi!?”

Se mal pipăi odată, intră în camera mortului și puse cheile la loc.

„Ei Coane Enake, poți să dormi liniștit, mi-am plătit de-acum robia și fără testamentul dumitale...”

Sună prelung și eși în prag strigând aiurit: „A murit boerul!”

Toate slugile năvăliră. Puse să deschidă ferestrele și cum Pavel vrea să-l așeze creștinește, între perne și să i închidă ochii. Dănăilă strigă: „Nu-l atingeți până ce nu vine doctorul și procurorul. Pavele trimete pe Petrică la nepoatele boerului; Incolo, telefonez eu”.

Au venit nepoatele, doctorul și procurorul. În hall, căzute pe fotoliuri, fetele se căznesc să-și înroșească ochii privind îngândurate la aplicarea sigiliilor pe ușile biouului. Slugile au împietrit pe la uși, cu mâna la gură. Același gând întru aceeași nădejde îi chinuia pe toți — Dănăilă singur, se uita posomorit dar liniștit. Una din nepoate șopti.

— S'o găsi vre-un testament?

— După cât l'am cunoscut eu, nu cred, — lăsă să cadă Dănăilă, — dar ar fi mare păcat pentru noi toți din juru-i, cari l-am servit devotați mai pe nimica... La toți ne făgăduise... Când veți intra în stăpânirea averei, să-i împliniți dorințele...

Pe Conul Enake, îl uitaseră toți. Intr'un târziu, Pavel intră să-l așeze cum se cuvine pentru odihnă.

Incepuse să se răcească.

Muștele forfoteau pe frunte, pe ochii sticloși și pe icneala de icre care-i mânjea buzele.

**L**a înmormântare, Conul Enake a fost glorificat prin nenumărate discursuri de către mulți fruntași ai neamului. A fost asemuit cu Cincinatus, cu Caton și cu Socrate. Un orator l-a dovedit, în afară de archeolog și filozof, mare estetic, exemplificare vie, — rămasă printre noi, — a meșterilor florentini din timpul renașterii.

**P**e una din piețele capitalei, dintr'un bloc de marmoră, răsare, plină de maiestate, silueta masivă a Conului Enake. Cu privirea pierdută în zare și cu mâna dreaptă întinsă autoritar spre pământ, marele om de stat, pare că repetă, la nesfârșit, una din faimoasele sale fraze oratorice, săpată în aur pe soclu monumentului:

„Pe acest pământ românesc, binecuvântat de Dumnezeu și stropit cu sângele strămoșilor, nu le este permis veneticilor pripășiți de-aiurea...”

Dănăilă, ocolește, pe cât poate, să treacă pe la statuie. Când nevoile îi duc pașii într'acolo, întoarce capul și trece grăbit. Are impresia cum că privirea Conului Enake îl urmărește și 'n urechi îi revin cuvintele vechi, asemeni unei obsesii cu tâlc fatidic:

„'Ai sictir, — mă'nțelegi?!...”





# A D U X O R E M

DE

ZAHARIA STANCU

La primăvară când vor înflori  
În fața casei vișinii și prunii  
Copilul nostru va 'mplini un an.

Cu mugurașii ce întâia oară  
Își vor deschide zâmbetele 'n rouă  
Prin iarba moale care-o să răsară  
Pași sprinteni vor începe o lume nouă.

Ca 'n două-adânci fântâni cu ape clare  
În ochii-i umezi va culege soare  
Și când se va pleca blajin sub măr  
Să mângâie un iepuraș de casă  
Steluțe albe o să-i ningă 'n păr.

Pe-aleile grădinii unde  
Ne chiamă încă revărsarea lunii,  
În jurul lui vor zumzâi albine  
Ca 'n preajma unei steble de petunii  
Cu florile prea pline,  
Iar doi hulubi din cer, de pâlc desprinși,  
Vor cobori și sborul lor rotat  
Și-l vor opri, ca ingerii de pază,  
Pe umerii copilului mirat...





# INTRE APOLLO ȘI ISUS

DE

NICHIFOR CRAINIC

II

**E**roul nietzschean, supraomul, e de fapt o desnădăjduită apologie a „marelui Pan“ sau, în termen creștin, a „vechiului Adam“. Imaginea filosofic-literară creată de Nietzsche e o culme a spiritului modern conceput ca liber și autonom. Liber — adică eliberat de sub tutela medievală a religiei; și autonom — adică recunoscându-și izvoarele și ținta în propriu-i orgoliu exclusiv. Intemeiat pe dialectica rațiunii și pe datele științei, el se refuză categoric oricărei subordonări. Evul mediu, autoritar și centralizator, apare ca o dictatură odioasă împotriva căreia se declară răzvrătit spiritul modern. Dar evul mediu nu era un simplu exces de autoritate. Era o concepție de viață unică și unitară sub a cărei cupolă vastă asemenea cerului se coordonau toate domeniile activității omenești. Odată cu brațele de piatră imaterializată ale domului gotic se ridicau spre acelaș cer rugăciunea călugărului, fapta războinicului, calculul omului politic, gândul filosofului și cântecul poetului. Ramurile activității omenești se adunau, sus, în aceeași coroană de frunziș ce fremăta în ritmul eternității. Arta albăstreă toată această capodoperă de cultură organic concrescută, cu fumul de tămâie al rugăciunii. Spiritul modern e dispus însă să vadă în această formidabilă unitate a culturii creștine numai excesul de autoritate prin care s'a impus. Spiritul modern împotriva acestei autorități se răzvrătește și răzvrătirea lui deschide, largă, epoca Renașterii.

„Perioada Renașterii — zice Nicolae Berdiaiev — constituie întreaga istorie nouă. Această perioadă istorică stă în semnul liberării puterilor creatoare ale omului, al descentralizării spirituale, al ruperii de centrul spiritual, al diferențierii tuturor sferelor de viață socială și culturală, în care toate domeniile culturii omenești devin autonome. Autonomă apare știința, arta, statul, economia, întreaga viață socială și cultura întreagă. Acest proces de diferențiere și autonomizare e ceea ce se mai numește secularizarea culturii omenești. Se secularizează religia însăși. Artă și știință, stat și societate umblă în noua eră pe căi secularizate. Sferele vieții sociale și culturale își rup legăturile dintre ele și devin libere. Aceasta e proprietatea caracteristică a întregii istorii noi. Tranziția dela istoria medievală la cea nouă înseamnă o hotărârită întoarcere dela dumnezeesc la omesc, dela profunzimea divină, dela reculegerea lăuntrică, dela sâmburele lăuntricului spiritual la aparența culturală exterioră. Această depărtare de adâncimea spirituală cu care puterile omenești erau în legătură, și prin care se simțiau lăuntric fortificate, nu e numai liberarea puterilor omenești, ci și ieșirea vieții omenești la suprafață, din adâncime la periferie, e trecerea dela cultura religioasă medievală la cultura laică, întrucât

centrul de gravitate se mută din adâncimea lui Dumnezeu în creația pur omenească" (Nicolae Berdiaiev: *Der Sinn der Geschichte*, p. 183). Descentralizate, ramurile vieții moderne își caută fiecare centrul de gravitate în sine însăși. Autonomia de care vorbește Berdiaiev e cununa individualismului anarhic. La un moment dat, Rațiunea se declară Dumnezeu; știința își arogă și ea atributele divinității; rupte de pe trunchiul dogmei religioase, principiile moralei plutesc în nesiguranță și arbitrar, — Nietzsche le oferă colac de salvare forța brută a supraomului. Ūcis pentru multe veacuri de asceza creștină, „marele Pan“ reînvie și triumfă din nou, instinctual, în individualismul modern. Dar noua lui apariție e despuiată de vraja quasi-pioasă a clasicismului mitologic; „marele Pan“ reapare gol și bestial. Arta, care nu e nici măcar o funcție a zeilor antici, îl proslăvește brut, așa cum este. Laicizată, secularizată, desrădăcinată din adâncimile misterioase ale lui Dumnezeu de unde își sorbia puterile, arta își caută în sine centrul de gravitate și scopul. Autonomia ei se numește la început „artă pentru artă“, ca rând pe rând să oscileze și să rătăcească prin toate lozincile estetice moderne dela egocentrismul esoteric până la estetica fierului, dela constructivismul mecanic până la absolutismul formal care înseamnă însăși distrugerea formei. Precum în filosofia ostentată de căutări centrul de gravitate se mută în *metodă*, tot astfel în arta autonomizată scopul suprem se mută în *formă*. Estetica modernă reduce arta la o problemă de tehnică a cărei soluție variază la nesfârșit. A fost o profesie de credință; a devenit o profesie fără credință. Deplasarea centrului de gravitate din adâncimea lui Dumnezeu la periferia vieții omenești a dus la acest nonsens al metodei devenite scop și al formei devenite scop. Odată cu această deplasare, prestigiul sacru de odinioară a decăzut treptat și se înneacă în scepticism. Artistul antic vorbea — după Erwin Rohde — în numele zeilor; poporul îl recunoștea ca singurul dascăl îndreptățit. Artistul creștin vorbea în numele lui Isus; prestigiul său era aproape sacerdotal. Artistul modern vorbește în numele său, în numele autonomiei individuale; arta sa se dizolvă în scepticism.

Dar în plină pulverizare raționalistă, batjocoritoare de cele sfinte, cultura modernă înregistrează izbucnirea vulcanică a romantismului, — mișcare de reabilitare a artei, de ridicare a ei la înălțimile auguste de unde căzuse. „Romantismul — zice Henri Bremond — e întoarcerea la tradiția statornică a neamului omenesc în materie de poezie; o reacțiune conștientă, întemeiată, împotriva esteticii raționaliste a veacului XVIII și împotriva umanismului senil care pregătise căile acestei estetici. A lua poezia în serios ca un dar splendid și gratuit care ridică pe poet mai presus de sine însuș spre cel mai mare bine al său și al tuturor, — iată esența însăși a romantismului, elanul său vital, rațiunea sa de a fi, legea sa — *non scripta sed nata* — și justificarea sa invincibilă“. (Henri Bremond: *Prière et Poésie* p. 52). Darul splendid și gratuit al romanticilor era *inspirația* căreia îi atribuiau altă origine decât rațiunea omenească. Rădăcinile inspirației se înfișeau din nou în afunzimele misterioase ale obârșiei dumnezeiești. Ancorele artei se coborau iarăși spre centrul de gravitate veșnic. Insuși individualismul romantic, atât de caracteristic și fără măsură, atât de deosebit de modestia aproape anonimă a artistului medieval, e strâns înrudit cu individualismul misticilor religioși: se adapă din izvor comun. Prin aceasta, arta încerca o restaurare a funcției sale predestinate. Artistul vorbea din nou în numele unei puteri mai presus de dânsul. Un Liszt se crezu dator chiar să îmbrace haina medievală a călugărului. Poetul începu să conteze ca un *ales*, investit cu har. Carlyle îi atribuie rolul consacrat de *vates*, de profet. Concepția eroului carlylian e aceea a unui mijlocitor al puterii dumnezeiești care, prin el, se descopere în lume și cârmuiește destinele istoriei. La antipod stă Antichristul autonom, eroul nietzschean.

Romanticii deci reîmprietenesc arta cu religia. Victor Hugo scria în prefața lui *Cromwell*: „Punctul de plecare al religiei e totdeauna punctul de plecare al poeziei“. Fiindcă vorbele sale au caracterul unei declarații programatice, ne vom îngădui să le parafrazăm.

Să ne închipuim pe omul nestilizat încă de cultură în fața spectacolului fără asemănare al lumii înflorite și al cerului înstelat. Măreția covârșitoare a Universului a stârnit în mintea lui nedumeriri și nedumeririle s'au formulat logic în întrebări: Cine l-a creat? Când și cum? Dar în acelaș timp, inima lui, atinsă de frumusețea sublimă

ă lumii acesteia, a început a tremura de uimire; și uimirea s'a schimbat în bucurie și în adorare, iar gura lui a strigat răpită:

*Mare ești, Doamne, și minunat e lucrul mâinilor tale!*

Să deosebim aici două atitudini în care stă, poate, originea filosofiei și științei pe de o parte; originea religiei și artei, pe de alta. La începutul filosofiei și științei stă înțelegerea și nevoia explicației. La începutul religiei și artei stă exclamația și nevoia instinctivă de adorare, de proslăvire. Cele două feluri de cunoaștere — rațională și mistică — sânt astfel date embrionar în această îndoită atitudine.

Când am scăpat sub bolta stelelor strigătul bucuriei mele, eu văzusem spectacolul lumii, frumusețea lui uriașă mă nimicea și, umilă făptură, inima mea pătrundea dincolo de înfățișarea lucrurilor, simțind, ghicind, intuind totdeodată prezența puterii care a zămislit această neasemănată minune a lumii văzute de mine. Mă simțiam cu arborele, cu fluviul, cu pasărea și cu steaua trăind laolaltă din bunătatea fără țărături a Zădătorului tuturor și trăindu-i și gustându-i bunătatea, îl ghiciam în ea direct cum ghicești în primele raze soarele ce încă nu s'a ridicat de după dealuri. Și ghicindu-l inima, am strigat lauda lui cu răsunet mare sub bolta lui de stele...

Sânt și aici de deosebit două elemente ale aceluiaș fapt lăuntric: elementul religios propriu zis care e *conținutul*, și elementul poetic care e *expresia* lui. Dar anândouă stau în corelație atât de strânsă că par ipostaze ale aceleiași substanțe mistice: „Punctul de plecare al religiei e totdeauna punctul de plecare al poeziei“. Când arta își soarbe puterile din „adâncul lui Dumnezeu“, ea apare ca o floare pe creanga religiei. Ceeace zace sub tăcerile nepătrunse ale cunoașterii mistice izbucnește în exploziile de lumină ale artei.

Această înrudire dintre religie și poezie încearcă s'o stabilească, sau mai degrabă s'o restabilească Henri Bremond în cărțile de curând apărute: *La poésie pure și Prière et poésie*, care, amândouă, sânt desvoltări ale mult comentatului său discurs asupra temei acesteia, ținut în ședința dela 24 Octombrie, 1925, a Academiei franceze. Poezia nu e produs al dialecticei raționaliste. Oricât am analiza o, ea conține un element care scapă cunoașterii raționale. Când îți arunci ochii asupra unui poem, primele acorduri de vers, prinse la întâmplare, te transpun într'o „stare de grație poetică“ și îți dau pătrunderea imediată a frumuseții lui, fără să fie nevoie să-l citești întreg: „Orice poem își datorește caracterul poetic propriu zis prezenței, iradierii, acțiunii transformatoare și unificatoare, a unei realități misterioase pe care o numim poezie pură“. Poezia pură deci e de altă ordine decât ordinea cunoașterii raționale. Ea aparține unei realități misterioase care îi împrumută vrăji inexplicabile. Sânt peșteri sonore în gura cărora, dacă arunci un cuvânt, ecoul lui se multiplică până se absoarbe departe în străfundurile nepătrunse. Cuvintele unui poem sânt la fel; ele fac să răsună peșteri adânci ce se înfundă în marea taină fără cuvinte a existenței. „Sonoritatea cuvintelor e făcută ca, dedesuptul ei, urechea poetică să asculte muzica tăcerii“. Căci „poezia pură e tăcere ca și mistică“. Și atunci, dacă poezia nu se categorisește în ordinea cunoașterii raționale, se categorisește, prin natura ei proprie, în ordinea cunoașterii mistice. Experiența poetică e înrudită cu experiența mistică. Una se explică prin cealaltă.

Dacă cercetători ca Maréchal, Sharp și Grandmaison caută să explice fenomenul mistic prin analogie cu fenomenul poetic, Henri Bremond „răstoarnă perspectiva“ și caută să explice fenomenul poetic prin fenomenul mistic: „...nu experiența lui Shelley mi-ajută să cunosc mai bine experiența lui Juan de la Cruz, ci invers, acesta îmi face ceva mai puțin întunecat misterul celuilalt“. Analogia presupune un necunoscut explicabil printr'un cunoscut și, dacă ar fi să alegem între două procedee, i-am da dreptate lui Henri Bremond. Numeroase studii au pus obiectul misticei într'o lumină suficient de limpede astăzi; pe când poezia, studiată sub acest raport, abia în Bremond își găsește un interpret pe cât de subtil pe atât de îndrăzneț. Indrăzneala și subtilitatea lui stau în a căuta să lămurească, într'o vreme de „estetică raționalistă“, momentul decisiv al creației poetice — *inspirația*, prin momentul culminant al experienței mistice — *extazul*. E drept că acest curaj e documentat cu sume enii de citate din poeți, din filosofi, din mistici, din psihologi și teologi. Să alegem câteva din ele pentru a jalona metoda lui Bremond.



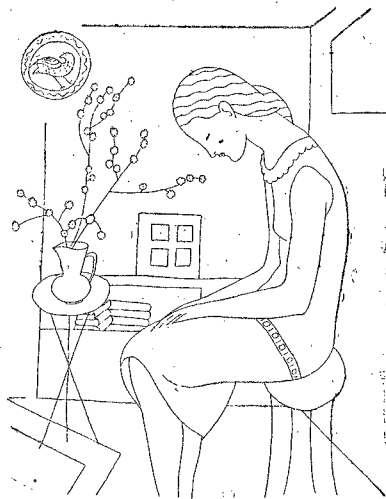
„Există, zice un teolog englez, Sharp, în tratatul său de mistică, izbitoare asemănări între fulgerele de inspirație prin care se revelează și se definește geniul și intuiția misterioasă a prezenții divine acordată misticilor“.

Asemănarea afirmată de Sharp se poate documenta cu următoarele două citate diferite, dar aparținând la două personalități autorizate:

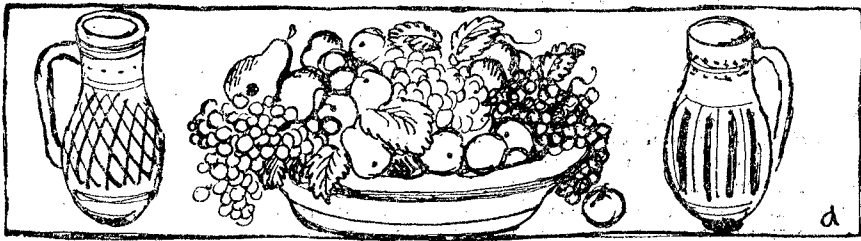
Boutroux se exprimă astfel despre extazul mistic: „Fenomenul esențial al misticismului e ceea ce se numește extazul, o stare în care orice comunicare fiind întreruptă cu lumea din afară, sufletul are sentimentul comunicării cu un obiect intern, care e ființa nemărginită, Dumnezeu“.

„Și Wordsworth gândește la fel când zice că în extazul poetic, lumina simțurilor dispare, orbită de un fulger ce ne descopere lumea nevăzută“.

Poetul definește inspirația aproape cu aceleași cuvinte cu care filosoful definește extazul mistic; — ceea ce convinge pe Bremond nu numai să lămurească fenomenul poetic prin analogia fenomenului mistic, dar să indice, cu finețe de teolog, o înrudire de natură a experienței poetice și a experienței mistice. Dacă extazul religios e o stare de grație, de har supranatural, inspirația artistică ar fi o stare de har natural. În orice caz diferența de grad teologic dintre una și cealaltă presupune înrudirea, dacă nu chiar identitatea de natură a lor. Străvechii poeți brahmanici socoteau cuvintele rugăciunii — și la ei rugăciunea era tot una cu poezia — ca rostite deadreptul de Brahma. Suflul dumnezeesc însuș le rotunzea și le orânduia în ritmuri sfinte, smulse din adâncul tainei necuprinse, dar cuprinzând în ele împalpabilul element al tainei de unde veneau. La fel își socoteau cuvintele poeziei profeți ai Iudeii: Iehova însuși le dicta. Bremond, care are de-a face cu esteții raționaliști ai veacului, nu afirmă categoric această credință, dar o strecoară, subtil și dozat, printre rândurile cărților sale. E temelia pe care sânt clădite. Iar fraza cu care se încheia faimosul său discurs dela Academie trebuie înțeleasă ca formulă a unei noi concepții despre artă: (Artele) „aspiră toate, dar fiecare prin mijloacele magice care îi sânt proprii, — cuvintele; notele; colorile; liniile; — aspiră toate să se contopească cu rugăciunea“.



# C R O N I C I



## IDEI, OAMENI & FAPTE

### VAMEȘUL DELA FOLKESTONE

AM citit în mai multe locuri comentarii ale unei statistici a cărții, publicate de curând în „Bibliographic de la France”. Cred că ele au nevoie de întregiri, fără care sunt lipsite de înțeles. În aceste întregiri se întrezăresc și probleme noi. Voiu căuta în câteva rânduri să mă apropiu, cel puțin, de punctul de unde încep să se limpezească.

Ceeace izbește întâiu, în această listă statistică, de 18 țări, e că România lipsește. Dintre vecini se întâlnește Bulgaria, dintre țările mai mici și noi, Estonia, iar dintre cele extracuropene, Uruguai. România lipsește.

Lipsește, și are să lipsească mereu, până când organul în stare să facă la noi statistica publicațiilor nu va fi pus în măsură s'o facă. Mă gândesc la Academia română.

Academia română n'are propriu zis vre-o îndatorire anume de acest fel. Ea se bucură, e drept, de foloasele legii depozitului. Fiecare tipografie e datoare să-i trimeată câte două exemplare din orice tipărește. Îndatorirea aceasta e întemeiată pe trebuința să se găsească într'un așezământ al țării tot ceeace cultura ei scrisă dă la iveală. Lucrările de statistică le-ar putea face altcineva, oricine, cercetând materialul adunat așa de Academic.

Legea depozitului își întinde la noi foloasele și asupra altor biblioteci. Dacă s'ar putea crede că Academia e datoare să dea statistica tiparului românesc numai pentru că se bucură de acele foloase, iată că am putea avea șapte, opt statistici pe an, lucrate de cei șapte sau opt beneficiari ai legii.

Aceștia se împart în două categorii. Ambele, firește în afară de Academic. calcă litera și înțelesul legii. Ele ar trebui lipsite de foloasele ei. Tipografiile ar răsufla, scăpate de un bir ne-

drept, și ar putea fi cu atât mai ușor constrânse să-și îndeplinească singura datorie rămasă, față de Academic. Azi sunt numai bine împinse s'o amestece cu aceea față de beneficiari, pe cari nu-i recunosc decât cu sila, și s'o ocolească pe orice căl.

Întâia categorie o alcătuiesc așezăminte cu biblioteci puternice, puse la îndemâna publică. Aș număra câteva din ele, pe care le cunoaștem cu toții, și la București, și la Sibiu, și la Iași, Chișinău, Cernăuți, dar aș fi silit atunci să spun pe nume și beneficiarilor de a doua categorie. Cartea, dăruită lor prin lege în trei, patru mii de titluri pe an, câtă e producția noastră, răspândește într'adevăr cunoștința și iubirea scrisului. Și cu toate acestea, chiar după litera legii, n'au dreptul la ea. Acele biblioteci nu depozitează, ca Academia, tot ceeace li se trimete până și din cel mai umil colț de țară unde se așază un zaț și se mișcă prin fața sulurilor umezite de cerneală, o masă de litere. Ele aleg ce li se pare vrednic să fie pus în rafturi, iar restul îl aruncă sau vând ca maculatură, cu kilogramul! Sunt tipografiile mari la noi, cu zeci de milioane capital, cu directori, corp de contabili, secție de avocați, și una nu s'a gândit să facă o descindere la o bibliotecă de acestea și să închee acte cu care să ceară revizuirea unei legi, găsită de toți arbitrară. Pe de altă parte, o pagubă primejdioasă pentru biblioteci, din pierderea foloaselor legii depozitului, n'ar urma: Valoarea cărților oprite de ele din valul publicațiilor de un an, nu depășește 50.000 de lei. Multe din aceste biblioteci au însă bugete de mai multe sute de mii sau de milioane de lei. Numai atât ar costa un act de dreptate și de înșănătoșire.

A doua categorie de biblioteci s'au strecurat între celelalte prin recomandarea unui înalt pa-

tronaș sau alt argument extra-cultural. Ele nu numai că nu depozitează publicațiile toate, care le vin, dar n'au nici local. Ședințele lunare sau anuale ale unui comitet oarecare li le adăpostește vreo sală de școală dată gratuit. O firmă de șapte litere și o cutie obișnuită de scrisori sunt toate atribuitele în fața cărora zilnic se înfățișează o falnică lege a Regatului și se apleacă pe sub oblonășul micii deschizături de tablă. Și apoi, tot ce intră acolo, cu rare excepții, se vinde cu kilogramul! Pilda au dat-o alții, mai mari, și mai de mult.

Iată măcar una din pricinile pentru care în lista statistică a tiparului din lumea întreagă, Uruguay este, iar România lipsește.

Academia română ar putea ușor să aibă un funcționar de bibliotecă, numai cu această sarcină, a statisticii. Cum, una peste alta, nu poate fi vorba de mai mult de cincisprezece, douăzeci de înregistrări pe zi, chiar punând și toate lucrările de grupare și clasificare, el ar fi destul. Salariul lui n'ar trece peste 100.000 de lei pe an. Acesta e prețul pe care s'ar putea avea statistica tiparului românesc. Nu se găsește nicio autoritate care să-l dea?

Academia face și astăzi, fără niciun îndemn și sprijin, o lucrare de totalizare. Dar ea nu e încă ceace se cere. Totalizarea aceasta cuprinde tot ce intră într'un an în bibliotecă. Intră însă și alte cărți, daruri sau cumpărături, decât tipări-turile în țară sau ale anului. Și apoi, chiar cărțile care se înregistrează dela 1 Ianuarie până la 31 Decembrie nu sunt însăși producția netăgă-duită a celui răstimp. Tipografii își fac datoria la date destul de negreutate. Pentru înlăturarea oricăror aproximații și aplicarea unor criterii științifice, trebuie acel statistician anume. Locul lui cel mai potrivit e la Academia română.

Dacă cercetăm cifrele în sine ale „Bibliografiei din Franța”, trebuie ținut seama de un lucru poate mai puțin cunoscut. Ele nu sunt de cele mai multe ori comparabile. Statistica e internațională numai pentru că îmbrățișază țări foarte deosebite, nu și pentru că e înjghebată după principii unitare. Să ne oprim înaintea țării cu cele mai numeroase tipăriri. Germania tipărește aproape cât cele trei țări cu mai multe publicații, la un loc, Franța, Anglia și Statele Unite. Nu e de crezut. Și cu toate acestea cifrele stau nemșcate și sigure în coloana lor. Față de 31.595 tipăriri germane se înșiră 22776 engleze din două continente și pentru cea mai răspândită limbă de pe glob, și 14.943 franceze. Singură trecerea ochilor peste aceste date spune că trebuie să fie undeva o nepotriveală. Și este.

Întâiu, editura germană primește în statistica ei atâtea unități pe care celelalte edituri le trec la periodice sau nu le socotesc aici. Dela început o cifră se găsește umflată cu elemente străine. Nu știu care e procentul acestui adaus, dar puțin felul materialului pe care îl cuprinde el se poate ridica până la 30%. Chiar când această evaluare, cu totul aproximativă, ar fi exagerată, ea dă însă de bănuț ce neașteptate schimbări poate suferi statistica, dacă e supusă unor criterii uniforme.

Dar mai e ceva. Statistica germană nu e o statistică, așa cum fiecare își închipue, a cărții din Germania, ci a cărții în limba germană, ori în ce țară ar fi fost tipărită. Se află în această statis-

tică tot ce publică Austria și tot ce publică Elveția germană, dar și ceace Germanii de oriunde sau orice editură sau instituție ar scoate. Sunt acolo numărate cu grijă tipări-turile Germanilor cehi sau ale Sașilor dela noi, și câte altele răslefe. Sunt adică și cărți numărate de două ori, pentru că ele au fost socotite odată, cum era drept, în statistica generală a țării de origină, și mai sunt puse acum odată între cărțile germane înregistrate fără greș de diferitele burse ale librărilor din Germania. În acest domeniu, Germanii de pretutindeni alcătuiesc o singură unitate. E treaba lor și le e spre cinste, dar, din necunoașterea acestui fapt, statistica internațională a cărții poate să se arate, trecătorului grăbit, altminteri decât e.

Germanii din alte țări trec de cincisprezece milioane și sunt mari fabricanți și consumatori de hârtie tipărită. Inseamnă, față de cele șazeci de milioane și ceva, din Reich, o proporție măreață de 25%. Oricâtă ar fi concurența strălucitei organizații de editură și de librărie germană de acasă, cel puțin 10, dacă nu 15% din toate publicațiile cuprinse în cifra de aproape 32.000 în anul 1925, trebuie să vie din aceste țări sau provincii marginale de limbă germană. Adăugându-se acestui procent, procentul de prea larg înțeles al unităților bibliografice care pot intra în statistică, și scăzându-se amândouă din cifra globală, se vede că publicațiile dintr'un an ale Germaniei, sau fie și cele general germane, nu depășesc în adevăr chiar cu atâta pe ale celorlalte țări de cultură.

Editura germană indetulează aproape ea singură cererea de carte engleză de lectură, a continentului Citim scriitorii englezi în Tauchnitz, și nu dela vre-o casă băștinașe. Statistica tipăririlor din Anglia nu s'a gândit niciodată să înglobeze și aceste cărți, și le ține departe ca și vameșii insulari. Ea e oprită să intre în țară.

Mi-aduc aminte că eram la Folkestone, în sala cea mare de trecere a călătorilor abia coboriți de pe vapor. Nu mă grăbeam să-mi desfac geamantanul. Mă uitam la lucrurile și la lumea nouă pentru mine. Tocmai la capătul băncii așezate în unghiu drept, cu două lungi laturi pentru arătat bagajele, aproape de deschizătura care da pe peron și ne descoperea trenul gata, lăcuit verde, ședea în picioare cel mai mulțumit dintre vameși. Era un bătrân, cu ochelarii lăsați jos pe nas. Erau un fel de ochelari ai contrabandei, îndreptați toată vremea spre gențile sau geamantanele puse înaintea, pentru că la călător bătrânul se uita pe deasupra lor, cu ochii lui adevărați, albaștri. Nu scotocea. Nicij nu deschidea. Întreba dacă aveai ceva și răspundeai. Înaintea acelor ochi ai meseriei, răzători și siguri, nu puteai dosi nimic. Între alte mărfuri de care te ispătea, tutun și parfumuri, mi se pare, era și Tauchnitz. Cineva avea o asemenea carte, de citit în tren, pesemne. Vameșul a întins mâna, a scos-o dintre rufe și și-a băgat-o fără să zică nimic, în buzunar. Apoi a dat drumul altor călători. Proprietarul n'a zis nici el nimic. Nicij n'a răs sau n'a ridicat din umeri. El știa. La intrarea în Anglia stătea deschis pentru Tauchnitz acest coș de hârtie stricată al unui buzunar de vameș.

**EMANOIL BUCUȚA**

## P A U L G U S T I

**A**PROAPE fiecare stagiune a teatrului Național, după război, a cunoscut o sărbătorire. Marea generație actoricească, astăzi își culege lauri. Fiecare sărbătorit s'a prezentat încărcat de ani și înconjurat de fantomele carierii sale. Paul Gusti, cel din urmă trecut prin slavă, a fost covârșitor prin fundalul pe care răsărea; nu mai e o galerie, ci o lume, nu mai sunt tipare ci vieți, ținuturi întregi, popoare, care s'au strâns în jurul său.

Paul Gusti a trăit și a muncit cincizeci de ani în teatru și astăzi e „Marele Gusti”. Ori unde s'ar fi adăpostit, de acest „mare” n'ar fi scăpat. Dacă în orice meserie ar fi adus o cunună a calităților necesare, după cum le-a adus în teatru. Și așa ar fi fost, căci fără ele meșterul n'ar fi stărui.

Și astfel se desprinde în primul rând cea mai mare calitate a acestui realizator statornic: autocritica, în înțelesul cel mai larg al cuvântului. Darul minunat de a te rupe din tine și de a te așeza în față-ți, în bătaia nemiloasă a două proiectoare încrucișate pe tine, fășii crude de lumină întreținute cu sfințenie și eroism, sacrificând toate jumătățile de măsură ale clipei de față, darul acesta Paul Gusti l-a găsit în el. L-a crescut, l-a încălzit, și din el și-a făcut arta sa, înțelegând astfel, cu inteligență precisă și subtilă, căreia i se puneau problema grea a propriilor soluționări, că pe calea acestui criticism aveau să răsară, clădite din muncă și talent, stațiile din ce în ce mai impunătoare pe drumul izbânzilor definitive.

Dacă în orice artă criticismul acesta este necesar, în arta directorului de scenă el e piatra de bază. E cumpăna nevăzută și sensibilă pierdută în alcătuirea complicată a ființei noastre, în care umbra, tonul și culoarea își drămuiesc măsura. Și e firesc ca pentru cel care trece în artă calitatea aceasta aflată ca virtute în viața lui, ea să dobândească o suplețe și rafinare care să fie cea mai înaltă și justă cumpănire a operei ce alcătuiește.

Dar critica regisorului, în lumina căreia el singur construiește, e mult mai grea decât a tuturor celorlalți, căci ei i—se mai cere un lucru în plus: iuțea. Există un singur loc în spațiu și un singur arabesc în scenă, pe care și dealungul cărnii trebuie să învie și să evolueze o ființă — un personaj. Numai înălțimea rolului și intensitatea lui depinde de actor și de temperamentul său; drumul rolului însă rămâne în mâna regisorului. Dealungul acestui drum, pentru fiecare clipă de viață nouă nouă a personajului, trebuie să găsești proporții, culoare, ritm și armonie. Trebuie să simți „rotundul” fiecărei clipe singurul autentic, inalterabil și rezistent. Și acest „rotund” acest echilibru într-o anumită tonalitate de suflet, care este viața însăși a rolului, este o sinteză nestatornică, instantaneu trecătoare, alcătuită din mai multe forțe, care într-o singură clipă trebuie să-și găsească o armonioasă și și justă îmbinare. Poetul, actorul și regisorul, toți trei la un loc, ca un Dumnezeu unic, vor învia oameni noi. Matca o are poetul; măsura: regisorul; sângele: actorul. Ultimul cuvânt e al actorului, ființa vie, cu urcușuri și scoborâri, cu joc fatal între pereții tiparului său. El, actorul, îți va înfățișa totuș creațiunea ta de regisor, și aceasta cu arta sa ce se consumă și nu se tipărește în timp.

Deci, i se cere criticismului tău de director de scenă o rapiditate și o precizie neobișnuită, și nu calificativă — aceasta e a criticismului dramatic — ci constructivă. În fiecare clipă, în repetiții, trebuie să urmărești, să crești sau să descrești dozarea pentru obținerea celui „rotund” despre care vorbeam mai sus. Numai astfel, totalitatea clipelor izbutite, dau mai întâi rolul, roluri apoi, și mai în urmă piesa în ritmul și culoarea ei, întrucât privește interpretarea.

Arta aceasta subtilă, laborioasă, de amănunt și totuș de linie mare, arta aceasta în care orice calitate izolată și nearmonizată cu altele strică; arta aceasta în care numai fantazia, descărnează și minte; numai observația psihologică, obosește și încarcă; numai realismul, dezolează și face de multe ori o scenă insuportabilă; arta aceasta în care omul crează cu toate darurile lui, pe treapta ei cea mai de sus și cea mai pură, e arta lui Paul Gusti.

Hotărît, teatrul nu e viață. Atcorul totuș rămâne volum, și el trebuie adăpostit după nesfârșitele legi ale nesfârșitelor piese, și mai mult, el trebuie născut mereu, și crescut din ele. Și aci regisorul părăsindu-și rolul de compozitor pe suflet și idee, cu vorba și cu gestul, apucă dalta și imensa sa paletă electrică. Sufletul se destramă sau se concentrează în linii și culoare, și iluzia, de multe ori devine atât de puternică, încât însuș ingratul volum de ființă vie cu care lucrezi, se topește parcă în acest laborator de practicabile, rivalși și sufite.

În Paul Gusti, arhitectul și pictorul ideilor și simțămintelor, stau alături de artistul minunat al ritmului. Și toate acestea fiindcă Paul Gusti este un grădinar care cunoaște povestea germinațiunii. Faptele și evenimentele dramatice el le descopere din ogoare unde semințele asvârlite la voia întâmplării, cuprind întregi, viitoarele fapte. Nu numai din sicrie de fraze el înalță ființe, ci le urmărește — și de multe ori el însuș a sădit — din clipa aceea miraculoasă a creațiunii în care fapte noi, își fac loc cu vorba limbei ce-o va vorbi prin tăcerea neființei. Paul Gusti e și poet dramatic.

Numai maestrul Nottara, nesfârșita comoară de amintiri, în afara de Paul Gusti, mai are una din baghetele vrăjite prin care se repopulează culoarele încărcate de umbră, viață și mister ale Teatrului Național, cu tot ce a trăit aci, și o jumătate de veac a scris pagina cea mai însemnată din existența acestui mare teatru de Stat, ce se confundă cu o bună parte din viața noastră culturală.

Biruința unei idei și dobândirea unui prestigiu, un întreg proces social care a alcătuit un teatru și un public, se poate urmări în amintirile fragmentare —, întotdeauna pitorești, puțin melancolice, înflorite de un zâmbet subțil mustața albă —, ale lui Paul Gusti. El a rămas și astăzi ceea ce e de cincizeci de ani: dacălul teatrului românesc, în devenire.

Paul Gusti a cunoscut teatrul acesta pe vremea când nu era decât un prințisor scăpătat și tânăr. Astăzi, domnește și e un monarh puternic. Paul Gusti neputând trăi decât la curtea lui, nici odată nu s'a despărțit de el. Și astăzi monarhul tot pe el îl ascultă...

ION MARIN SADOVEANU

## ACTUALITATEA CATHOLICISMULUI IN ITALIA

**C**EL de-al XXVIII-lea *Congres Eucaristic Internațional* ținut vara trecută la Chicago, a oferit prilejul unui fundamental control al forțelor active pe care se poate bizui Biserica Romană.

De-a lungul marelui lac Michigan, în năsfârșitele câmpuri ale Illinois-ului, s'a adunat pentru acest congres catolic aproape un milion de pelerini din toată lumea, dând acestei manifestații spirituale proporțiile unui eveniment epic.

„Vă aduc salutul Președintelui Statelor Unite — și-a început discursul de recepție James S. David, Secretar de Stat la Departamentul Muncii. Când un milion de suflete din toate părțile lumii, își părăsesc casele și indeletnicirile, ca să facă un pelerinaj atâta de extraordinar, iată o dovadă, dacă'r fi nevoie de dovadă, că credința nu este moartă, nici nu trage să moară în suflul omului... Această adunare dovedește că lumina acelei Religiozități care-a strălucit atâta de vie în Evul-Mediu, arde încă fără să-și micșoreze scântecerea: Credința care-a zidit minimoarele catedrale ale Europei, Universitățile medievale, în care bătrâni și tineri au învățat, Credința care-a însuflețit pe Sf. Francisc și pe Dante și a mănât pe Cristofor Columb să ne descopere Continentul. Imi place să amintesc aici că se datorește celor dintâi cetățeni catolici americani pilda toleranței religioase. Cine cunoaște istoria libertății religioase în America știe că prin această toleranță catolică, în coloua întemeiată de dânsii, au înălțat cauzii libertății religioase un monument mai trainic ca bronzul ori ca marmura. Catolicii au dreptate să fie orgolioși de progresul credinței lor în America: după umile începuturi au astăzi 20 milioane de aderenți și nu există activitate oficială la care să nu ia parte în mod demn... Biserica Catolică a rezistat și rezistă ca un dig de diamant la mișcarea revoluționară a mulțimilor care urăsc de moarte orice religie și nu cred în Dumnezeu. Acest Congres al vostru înseamnă o mare întreprindere spirituală. Nimic la fel nu s'a mai văzut vre-odată în America“.

Acest impresionant succes este revendicat în primul rând de Catholicismul italian și de aceea voi prinde eoul pe care l'a trezit în Italia — sediul Papalității însăși — folosindu-mă de un semnificativ articol publicat în revista „Nuova Antologia“ (16 August 1926) de Antonio Anile, fost ministru al Școalelor italiene.

Vigoarea cu care Catholicismul s'a înrădăcinat astăzi în America; țaria cu care luptă împotriva celor mai rebele și obscure secte, împotriva năsfârșitelor confesiuni ce se sfășie între ele, în mijlocul unor înfricoșătoare prăbușiri morale, i se pare într'adevăr autorului italian garanția vitalității Bisericii din Apus.

La aceasta se adaugă apoi progresul tot mai simțitor al propagandei catolice în China, dovedit și prin aceea că în ultimul Consistoriu au fost aleși alți trei Episcopi de naționalitate chineză, pentru cele câteva milioane de conaționali convertiți la catolicism.

Iar după ce relatează cele înfăptuite în Abisinia prin opera misiunilor, autorul articolului își îndreaptă privirile spre Orientul nostru. Citez:

„Este apoi mișcarea difertelor biserici orientale care tind să se polarizeze în jurul Romei-Mancipii ale națiunilor lor, nu au răgaz și tihnă în frământarea pe de-antregul balcanică a acestor regiuni: sunt nerăbdătoare să se emancipeze și să se ridice în acea sferă senină de interese superioare, pe care singur Catholicismul o poate îngădui“.

Însăși Rusia, în care regimul bolșevic a nimicuit cu violență religia ortodox-creștină, nu poate uita generoasa dărnicie a Papei. „Căci dacă nimeni n'ar mai voi să și-o amintească, greutățile lăuntrice ale regimului, prin care noile moravuri, înfrângând orice încetușare morală, supțiază zilnic numărul oamenilor cari, cu o temeinică conștiință a datoriei, își servesc cu folos țara lor; și disciplina care slăbește, și familia care se desagreghează, pun atâtea piedici operți de refacere, încât nu se poate ca ocărmitorii acelu Stat să nu vadă obscurele dar iminentele primejdii.“

Iată, în sfârșit, și o altă dovadă — nu mai puțin valabilă — despre actualitatea Catholicismului în conștiința omenirii din zilele noastre: tendința nostalgică a artei și filosofiei apusene de-a se întoarce către preocupările mistice pe de-o parte; iar pe de altă parte, conlucrarea tot mai spornică a sacerdoțiilor Bisericii Catolice cu reprezentanții laici ai diverselor discipline și științe, pentru perfecționarea și înaintarea acestora.

\* \* \*

Mișcarea literară grefată pe renașterea mistică este o realitate în Italia zilelor noastre. Ca să nu mă întorc iarăși la G. Papini, mă folosese de prilej spre a da câteva date sumare asupra aceluia care tinde să devină adevăratul doctrinar al curentului mistic din intelectualitatea italiană: *Guido Manacorda*. De altfel, criticul și amicul său Tonelli, publicându-i de curând „profilul“ („Italia che scrive“, Nov. 1926), îmi ușurează benevola sarcină.

Profesor universitar (de literatură germană), bibliograf, filolog erudit, directorul unei răspândite colecții de clasici străini traduși în italianește (care va cuprinde și lirica lui *M. Eminescu*, în versiunea d-lui prof. R. Ortiz), polenist, cugetător, poet și mistic, Manacorda este pe punctul de-a face astăzi „școală“ în țara sa, tocmai prin această din urmă preocupare, cu toate că abia dela războiul încoace a început să publice acele scrieri în care vădește convingătoare aptitudini de doctrinar și de poet religios.

În adevăr, paginile sale cele mai inspirate sunt meditațiile scrise între 1916—1918, în vârtejul luptelor și cu spectrul morții violente în față, la tot pasul. Pentru acei ce, cași Manacorda, se întoarseră din tranșec, cu aceeași înfrigurare în suflet.

*Către o nouă mistică*, documentul cel mai impresionant al acestei noi îndrumări spirituale și una din cele mai interesante cărți din câte-a provocat ultimul războiu în Italia (apărută la Bologna, ed. Zanichelli, în 1922), poate fi considerat totuși ca un manifest *super*, dacă nu chiar *anti-catolic*. („Religiunea mea — îninea să declare Manacorda: — s'ar putea chena pe drept cuvânt *super-catolică*, adică supra-universală; de oarece iau parte la ea toate infini-

tele fiindte ale infinitelor lumi, și alături de ele, Dumnezeu și Nimicul..."); astăzi însă Manacorda a rectificat multe din afirmațiunile sale inițiale în această direcție, apropiindu-se tot mai mult de acceptarea Catolicismului *sic et simpliciter*.

Anumite sovăiri, anumite contradicții (nu dovedesc oare tocmai acestea „buna-credință”?) au slăbit oarecum prestigiul său în fața criticii „laice”; dar nu este mai puțin adevărat că „mișcarea manacordiană” a polarizat până azi în Italia tot mai multe și mai valoroase talente.

Guido Manacorda are aproape 50 de ani.

Scriitor facil, pătrunzător, perspicace în *Studii și încercări*, (1922), în care domină mentalitatea critică, cu atâtă mai puțin caldă și imaginativă, cu cât a fost constrânsă timp de mulți ani în urmă de rigidele și aridele metode filologice; scriitor pitoresc, dar puțin emoționat, în *Suflete și țări* (1924) unde notează interesante impresii de călătorie; polemist energic, nelipșit de ironie, în *Mistica minoră* (1926), Manacorda se îndreaptă spre forme mai înalte și armoniașe în acele fragmente în prosă pe care le publică într-un ziar din Torino și pe care le va aduna curând sub titlul de *Simfonii și pasteurii*. Ba chiar, simțindu-se tot mai sigur de sine, se gândeste cu plăcere la o dramă având ca protagonist pe *Sfântul Pavel* și care-ar trebui să infățișeze conflictul formidabil a patru civilizații: semită, greacă, romană și creștină, cu izbânda acesteia din urmă, consacrată de martir; și totodată, armonia spirituală a lui Petru, Pavel și a celor doi Ioani.

În așteptarea acestor opere mai mari și a aceleia pe care însuși o și inițiază *Mistica ma-*

*ioră*, în nu știu câte volume, să-i recitim *Meditațiile*: laudele armonioase și poetice cântate de el *tăcerii*, care este spirit, muzică, sumum al tuturor simfoniilor, sensibilă doar pentru auzul sufletului, glas al infinitului mic și mare; durere și bucurie desăvârșită, rugăciune, somn și uitare, indistructibil vis; laudele cântate *minunei*, început de diferențiere, răzvrătire contra intelectualismului, iraționalism, supra-experiență, ritm normal și necesar al vieții umane; laudele cântate *speranței*, care este perfecția numai atunci când speră în absurd, în imposibil și este bună numai atunci când este oferită în clipa morții...

Aci poetul se contonește cu gânditorul, misticul cu realistul, dând la iveală pagini cu adevărat admirabile, pătrunse de întreaga gamă a colorilor și a sunetelor, de întreaga gamă a sentimentelor, până la actul celei mai pure elevațiuni: „...Și am reinnoit cu ardoare actul de liberă dediciune. Dimineața fost-a un triumf, de soare, cum n'am mai văzut niciodată. Pe lacurile, îndiamantate de brumă, se revărsau de sus torente de polen de aur: îmi tresărea inima și cântam în făcere. Și am reinnoit Actul Speranței pentru toate greșelile crunt ispășite și nesăvârșite; pentru toate aspirațiile de bunătate, ce zac în fundul păcatului și sunt ca plămada mântuirii; pentru frumusețea ce se ascunde sub întru-chipările groazei; pentru armonia prea curată care este sufletul oricărui ritm discordant. Sperat-am în tine, o, Stăpâne; să nu fiu cufundat în etern”.

În astfel de pagini stă și speranța de mâine a misticismului italian literalizant.

AL. MARCU

## CRONICA LITERARĂ

ÎN a doua lui călătorie în Europa, Lev Nicolaievici contă Tolstoi se opri la începutul lui 1861 în Bruxelles. Între alți oameni, pe cari venise să-i vadă în capitala Belgiei, a fost și Proudhon. Cuvântul acestuia, proprietatea e o hoție, nu mai lipsește de atunci, ca expresie sau ca spirit, din niciuna din scrierile romancierului și profetului rus.

Acolo, la Bruxelles, pe drum și atât de departe de împrejurările de acasă, el a scris una din cele mai puternice și mai rusești povestiri ale lui. E vorba de Policușca. Șerbul, cu viața lui ticăloasă, se înalță deodată înaintea noastră, ieșit dintr'un viscol de zăpadă. Vedenia lui, cu căciula peticită, din care pierduse banii stăpânei cu atâtă grijă aduși dela oraș, și cum spânzură de-o curea la grindă în pod, nu-l mai părăsește pe cine a avut-o. Unde mai e Bruxelles în Policușca, și unde mai e chiar Proudhon?

Peste vre-o treizeci de ani, și tot în Bruxelles, un scriitor român, mutat pe scurtă vreme din rosturile lui dela Roma, Duiliu Zamfirescu, a scris acolo întâiul lui mare roman. Ce-avea „Viața la țară” cu locul, care cu fiecă zi, peste forfota străzilor și a micilor trebi diplomaticești, și dădea încă trei patru pagini pline de soare și de oameni de Bărăgan? Ea avea poate

ceva mai mult cu Tolstoi. Valva romanului rus, după ce cucerise Europa, era firesc să ne cucerească și pe noi. Ne-a cucerit în cel mai European dintre scriitorii noștri de-atunci. Și pe el, conservatorul mândru și podgoreanul îndrăgostit de moșioara lui, nu se putea să nu-l câștige Tolstoi, cu oamenii și mai ales cu femeile din Ana Karenina și Răsboiu și Pace. Scrisorile cu Titu Maiorescu din acel timp, care e păcat să mai rămână nepublicate, arată cum nu se poate mai bine din ce stare de suflet a ieșit Viața la țară.

Pentru acele scrisori și pentru multe amănunte despre scriitor, e o doamnă, azi cu nume bolonez, care ar putea fi de mare ajutor istoriei literaturii române. Pot să ocărăscă unii doctornari că asemenea istorie e mai mult o anecdotică și nu poate atrage pe istoricul sau criticul de meditație estetică. Cealaltă istorie, fără fapte, ea e seacă și searbădă, când desface cu totul scrisul de scriitor. Acea doamnă stă într'un castel la granița lituaniană, și în nopțile de pian, cu ferestrele luminate către pădurea și mlăștinile de afară, câte o răpâială de gloanțe împotriva contrabandiștilor sau între străjerii de margine ai celor două țări vrășmașe, singură întrerupe o clipă visul vreunui mare clasic al sunetelor. Și anii trec. Nimeni din noi

n'o întreabă. Câte cronici de acestea vii au plecat, necercetate, după ce au rămas ani de zile deschise sub ochii unor fii amănători? Trecutul nostru apropiat e sărac, din vina acestei amănări. Carnea a cincizeci din anii cei mai bogați de gânduri ai Românilor, stă în amintirea și însemnările unui castel lituan. Noi n'avem decât scheletul lor, întregit în laborator, și numai o bănuială a vieții care l-a îmbrăcat. Lituania e mai departe azi decât în zilele lui Alexandru-cel-bun.

Și mai e cineva care ne poate lumina, cu toate că în alt fel, despre Viața la țară. Ii stăteam odată în față, la o masă prinsă în șurupuri, de vapor dunărean. În ferestrele rotunde, dela dreapta și dela stânga, și la înălțimea capetelor noastre aplecate peste aburoasele pahare de ceain, izbeau valuri galbene. Fluviul și Balta temnatecă erau măturate de un crivăț cu lapoviță, care ne gonise pe toți în restaurantul de subț puncte. Deoparte era Bărăganul, adică, nimic, o linie, iar dincolo munții vineți dobrogeni, destrămați de ceață. Vorbeam despre lumea romanului. Aflam, spuși pe nume, eroii lui cari nu mai sunt printre noi. Ciulnița și Ialomîța, Sașa și Matei fuseseră plimbați aici ca de o apă a mortilor, de foarte departe, tocmai din împrejurimile Sascutului. Acolo era o moșie, cu rude și cu prieteni, pe care Duiliu Zamfirescu o cunoștea și o zugrăvisse. Moldoveni blânzi și hoți de cai de pe la cusătura Moldovei cu Muntenia, apăreau serafici sau ciolănoși prin proiecția lor străvezie, literară. Nici izvorul acesta, cu atâtea trăsături în albastrul și bălăul lui, în înșepeneala semeață și poate speriată, care aduce aminte de obârșie, nu e întrebat. E soarta, se vede, a celui mai însemnat roman românesc, din secolul în care începe și se încheagă literatura noastră, să rămână numai cu înțelesul literal. Va fi atunci ca o aură fără capul care a purtat-o.

Aceste gânduri, și altele, mi-au venit, răsfoind încet *Sasha*, ieșită zilele trecute la Philpot în Londra. E traducerea Vieții la țară, care ne sosește din Anglia cu acest nume schimbat și, pentru un Român, de nerecunoscut. Poate că titlul de-acasă nu spunea destul. Trebuia ceva mai tainic. Se cunoaște însă, dela copertă, că traducătoarea e o străină: un Român nu s'ar fi lăsat convins niciodată, nici de vre-o cerere a gustului propriu, nici de vreuna a editorului, la o asemenea prefacere. Sunt titluri sfințite de vreme, adică de atâtea guri care nu mai sunt și le-au spus, fermecate sau visătoare.

Și chiar dacă aș lăsa să treacă, fără uimire, acest nume, în ce-l privește, mă îndeamnă să nu tac, o teamă, care caută peste el. Viața la țară e una din cele trei Vieți ale literaturii române, plănuite să apară în traducere engleză. Planul e al d-lui Marcu Beza și mai ales față de greutățile întâmpinate dela început, trebuie să ne bucurăm că se înfăptuește. Anul trecut ne-a venit O viață, a d-lui Marcu Beza însuș, și anul acesta sau la anul ne vor veni Amintiri din copilărie de Creangă. Dar O viață s'a chemat în tălmăcirea dela Geoffrey Bles, *Doda*, A story of Macedonian Life, și iată acum Viața la țară, ca *Sasha*: e un sistem. Ce vor da, urmând aceeași linie, Amintirile cu motorcei puși în laba măței, ale Hlumuleșteanului? E bună o mai mare pază decât în trecut. Viețile noastre caracteristice nu

trebuie puse sub mască. Ajung așa să nu le mai recunoască tocmai cei ce le-au trăit.

Altminteri, numele cel nou, Sașa, al întâei eroine a romanului, îi dă un aer rusesc, nu lipsit de rost după cele amintite înainte. Păcat că în notița sa introductivă, d. Marcu Beza n'a vrut, pe lângă cele câteva lămuriri biografice și generale, să aducă ceva și dela nașterea cărții. Ea n'ar fi pierdut nimic, iar cititorul ar fi deosebit mai ușor ceeace, prin atmosfera puțin străină, licărește prieten, drept stele ale noastre. Așa, să nu amestece una și alta și neștiind poate să descopere înrăurirea, să nu ne pue global în literaturile slave. Ar fi greșit. Construcția e toată limpede și sigură, poate prea. În ea lipsește partea de mistic și de tremur, în care se mișcă oamenii. În traducere această limpezire și siguranță se văd și mai ușor. Prin construcție, oricât ar fi rămas ea de neumplută în toate casele ei, Viața la țară ne dă un loc aparte. Iși păstrează însăș un loc aparte. Nu trebuie să se uite.

Această traducere leagă și mai strâns de noi pe tălmăcitoare, Lucie Byng. Alte două volume au premers pe Sașa. Cu Sașa la un loc, sunt o școală, numai bună, pentru apropierea de Amintiri din copilărie. Au fost la început Roumanian Stories, un fel de antologie, cu bucăți foarte deosebite ca stil, și a fost apoi Doda macedoneană, cu cântecul ei monocord și acordurile de tălângi depărtate de folklor. Lucie Byng a știut să găsească în amândouă datele tăetura de frază și mai cu seamă sonoritatea engleză potrivită. Serisul scurt, luminos și colorat numai la răstimpuri, al lui Duiliu Zamfirescu, era o nouă problemă. Ea a fost deslegată de degete iscusite.

Dacă o notă critică ar putea să fie recunoscutoare sau să se închee cu un madrigal, ea ar trebui să sărute acele degete.

Am acum înaintea mea cartea aceasta de comemorare, la care am lucrat și eu puțin și stau la îndoială dacă trebuie sau nu să vorbesc despre ea. Pe copertă n'are decât acest titlu albastru: *Bucura Dumbravă*, și un an: 1927. A ieșit la 30 Ianuarie, ca amintire la trecerea unui an de când scriitoarea s'a stins în Port Said, pe drumurile de întoarcere ale Indiei. Era femeie în putere și plină de planuri. Intre ele aducea și gânduri de-acolo, ca un braț de flori albe de alt țăr. Părerea de rău e cu atât mai dureroasă. Florile n'au mai ajuns la noi. Au intrat subț piatră, în pământul roșu al Faraonilor.

Stau la îndoială dacă trebuie să vorbesc, pentru că acea carte de comemorare n'a ieșit, mi se pare, decât pentru prieteni, în vreo sutăcincizeci de exemplare. Publicul n'a avut-o. Dar nu trebuie, oare, tocmai de aceea, vorbit undeva despre ea? Bucura Dumbravă nu era numai a prietenilor. Cartea însăș e alcătuită numai din inedite. Încă un cuvânt ca să fie pusă, cel puțin în răsfrângerea pilită a unor însemnări, înaintea atătoră din cititorii ei obișnuți.

Sc deschide cu Cele din urmă pagini. Am scris acolo câteva lămuriri, din care scot aceste rânduri: Bucura Dumbravă avea, ca scriitoare, deprinderea notației imediate. Ca un pictor, ea însemna uneori un efect de Soare pe apă sau culoarea unui nor la un anumit ceas din zi, și ca un compozitor, atmosfera și tristețea. Abia ră-

gazul de mai târziu aducea supunerea față de legile compoziției literare.

Un carnet de asemenea notații ni s'a întors, fără aceea care-l umpluse de scrisul ei mare și citeț ca un desen, și de pe drumurile Indiei. El prinde atât peisagiul, cu punctații uneori de minunată evocare, cât și sufletul larg, deschis la orice vibrație puternică, al scriitoarei și gânditoarei. Prietenii o recunosc la fiecare rând, ca și cum le-ar vorbi din întuneric, dela biuroul cu cele din urmă flori ale anotimpului, cum îi era firea.

Scriitoarea e sigură că s'ar fi împotrivit să arate cuiva aceste rânduri, cu totul intime ca amintire, și cu totul nelucrate ca artă. Dar gânditoarea înțelege de ce cuvintele ei din urmă, cu atât mai prețioase și mai pline de viață, cu cât au fost spuse fără gândul să fie auzite de cineva, trebuie împărtășite celor cari prin voința ei, aveau aproape un drept să le audă. Înțelege, din lumea de dincolo, unde pe negândite, a fost smulsă!

Nu știm dacă ni-e îngăduit să arătăm că rândurile ei de pe Ocean se încheie cu aceea vedenie a fânțarilor, peste cășorii cu coamă albă ai valurilor din largul Bombayului. Era ca un presimț. Marea Gază cu trompă otrăvită luase trup atunci și începuse să-i fie tovarășie. Era sortită s'o ducă, pe aripile străvezii de friguri maligne, spre noui metempsihozes. Iar noi, nevinovații, o așteptăm!

Jumătate din pagini privesc drumul la ducere, cu tot felul de observații despre oameni sau cu vedenia colorată, a Adenului, iar cealaltă jumătate, e o descriere a câtorva zile indiene, Bucura Dumbravă se hotărâse să scoată o carte despre India care ar fi avut fără îndoială toată căldura și toată documentarea Cărții Munților. Aceasta fusese scrisă pentru tineret, ca să-i deschidă țara de călăriri și de singurătate argintie a înălțimilor; scopul din urmă era tot etic. Cea de-a doua ar fi fost pentru vârsta bărbată și ar fi ridicat întrebări sau ar fi tăiat răspântii. În puținele note rămase e ca un fel de anticipare și trăsături mai mult, de cadru. Am ales din ele douăzeci și șapte de pagini de tipar.

Ca o dovadă de cât de legată era Bucura Dumbravă de țară, dau această scurtă reproducere. Tremurul de comparație care îi vine firesc în minte e mereu o stare dela noi:

„Bine înțeles n'am văzut munții prin cari am trecut noaptea, iar a doua zi am străbătut un șes sărac, a cărui înfățișare nu se deosebea mult de Bărăgan, doar că stufișurile răslețe erau de cactuși cărnoși și spinoși; câmpiile pur-

tau o recoltă tânără de meu sau hrișcă. Câte odată trecem peste pârauri nămolose. Iar poporul la dese și curatele gări ne fermeca prin varietatea de tipuri și frumusețea liniilor.

„Droaia de copii mai mult, goi ieșeau câteodată din colibele de pământ de lângă stații, aducându-mi aminte de dancierii noștri.

„Stațiile sunt dese și curate; toți funcționarii drumului de fier, în afară de șeful gării și de șeful trenului, sunt indigeni. Serviciul vagonului restaurant este perfect; servitorii îmbrăcați cu cămăși lungi albe, ca oltenii noștri, cu brăce albe cu negru și cu un mare turban cu aceleași două culori și monograme ale căilor ferate, ne îngrijeau de minune, aducând ceaiul cu pâine prăjită și unt de bivoliță. Celelalte neamuri din tren sunt surprinse; pentru Româncele untul de bivoliță e încă o notă cunoscută. Mai cunoaștem mirosul de băligar ars, pământul negru al acestui ținut și mersul visător și pașnic al carelor cu boi”.

Sau în altă parte: „Intrând înăuntru și urcând scara de lemn care duce la catul de sus, am impresia intimă a unei vechi case boeresti din România, tihnită și răcoroasă; servitorii în cămăși albe, cari umblă desculți, fără sgomot, îmi par robii de altădată, mereu gata la slujbă, șezând turcește, pe săli și pridvoare”.

Alt capitol îl alcătuiesc învățăturile de viață pentru Carol Eduard. Scurtele însemnări scrise de Bucura Dumbravă, mai ales în timpul războiului, a fost în gândul ei să facă un tot, ru numai pentru că s'au născut sub această zodie. Ea le-a pus astfel în frunte semnul focului nestins și le-a închinat băiatului celei mai bune prietene a ei, ca niște învățăturile care să-i folosească în viață.

Sunt în aceste vreo șaptezeci de pagini mari germane de mașină de scris, gânduri și simțiri. Gândurile sunt din marginea înfricoșatelor întâmplări de-atunci și arată aceeași iubire largă de oameni, sau sunt în legătură cu autori citați mai ales în acea vreme, Nietzsche bunăoară; simțirile bat drumuri de munte. Pagini întregi aduc aminte de Cartea Funților, scrisă în aceleași zile.

Și mai este în cartea de 110 pagini: Steagul albastru, scris în 1918, steagul de chemare al lui Tudor; este un studiu. În lumina teozofiei; și mai sunt scrisorile ultimilor ani. Și este mai ales duhul proaspăt și luminos al unei scriitoare, pe care cele câteva amintiri și citate vor fi făcut-o să se desfacă iară de pe un fund de ceață și să ne zâmbească.

EMANOIL BUCUȚA

# CRONICA PLASTICĂ

MARIUS BUNESCU

UNDE începe traficul artei moderne și propagarea năzuințelor ei conducătoare în lucrările acelor care i s'au închinat, se termină nu rareori făgașul fenomenelor ei cu adevărat fundamentale. Căci nu numai operele au devenit, mai mult ca oricând, pentru masa publicului, măr-

furi ce se negociază pe un nivel de conștiință străin necesarei sincerității a creației, ci și elementele de originalitate trec de la un artist la altul așijderca unor monede destul de efitice. Astfel, de multe ori nici nu poate fi vorba de o tendință predominantă, plămădită și replămă-



dită de resursele fiecărui artist în parte și nici de o contribuție conștientă, de o răspundere în dividuală față de aspectul artistic al vremii. Ce se lucrează astăzi la Paris, se manifestă după o jumătate de an la București. Se închid paletele în Franța, nici cele din România nu vor întăria să se încarce cu colori de pe pământ. Eri s'a spus cu cea mai inflăcărată convingere că nu se va mai picta niciodată fără de ocre, terră die Siena și negru, iar astăzi se jură iar pe transparența minunată a paletelor lui Vincent van Gogh. Nu pentru că vizionarul olandez ar fi reintrat în domeniul psihic al timpului, nu. Necesități, înțelțioare de felul acesta nu se prea întâlnesc. Concepțiile se opresc la culori, la linie, la exterior. Așadar și împrumuturile formale nu sunt decât niște polițe lesne negociabile și întotdeauna salvatoare pentru artiști care, fără îndoială, nu știu niciodată ce înseamnă o criză, deoarece stau dincolo de tot ce s'ar putea numi luptă sufletească și desnodământ clementar. Prin crize zguduitoare au trecut Zurbaran și Poussin, Leibl și Marrées. Toată viața acestuia din urmă n'a fost decât o nesfârșită criză. Și în această criză constă chiar valoarea ei. Astăzi forțele mărunte se risipesc în închegarea câtorva elemente împrumutate. Cine mai poate fi suveranul tăinic al unei mici împărății? Dar cântecul culorilor devin tot mai monotone. Monotonizarea lumii noastre noui se evidențiază și aci, nu numai în moda îmbrăcăminte, în dans și radio. Se vorbește și se scrie destul despre tradiție. Cine însă, se crede un înel-continuator al acestui lanț? Și câți sunt aceia ce și văd granițele în fața unui orizont care nu e acela al schimbului de valori artistice, ci lungimea razei, aruncată de conștiință peste nesfârșita moșie de minuni a lumii? Cine își mai pune întrebarea cea mare care n'are nimic comun cu traficul și cu gloria zilei? Van Gogh și Utrillo și Ștefan Luchian s'au închis în sine, știind că numai astfel roadele vieții lor se vor aprinde într-o vâlvătae curată. Schimburile de astăzi sînt un fel de calmante care însă, nu înlătură leșinul lumii. Călătoria psihică ar trebui făcută din centrul poporului la centrul individual, nu numai de la București la Paris și înapoi. (Ceeace, firește, nu înseamnă că n'am avea de învățat nimic în străinătate).

Un simbol rar al statorniciei interioare și al sincerității e întreaga operă de până acum a pictorului Marius Bunescu care, în recenta expoziție din atelierul lui, se relevă din nou ca cel mai strălucit peisagist al orașelor noastre. De data această întreaga expoziție ne înfățișează numai roadele atât de personal crescute ale peisagistului Bunescu, fără îndoială, unul dintre puținii artiști ce și urmăresc în modul cel mai consecvent dezvoltarea independentă. Dar, mai mult caoricând, consecvența, nu înseamnă în cazul acestor clișeu tipic sau manieră. Dimpotrivă, inegalitatea e la Bunescu manifestarea exteroară a unei stări sufletești cât se poate de prețioase. S'ar putea admite chiar constatarea eu aer de paradox: inegalitatea e valoarea lui Bunescu. Căci e cea mai bună dovadă pentru tășnirea puternică și oarecum incontrollabilă a inconștientului în lucrările acestui peisagist înăscut care singur a știut să preschimbe aspectul unei destul de rece și de banal al orașelor noastre în peisagiu pitoresc, îndepărtat, parcă, de tot

ce, s'ar putea numi convenționalism arhitectural, urban. Inconștientul e întotdeauna prospăt și libertate sufletească. Meritul lui Bunescu rămâne faptul că nu mai cearcă să intre în domeniul virtuozității, cultivat de câțiva dintre colegii lui români. Știe că substanța artistică a unei lucrări nu constată în perfecțiunea formală și că formula „pictură pentru pictură” poate duce numai la o fintă relativă și întotdeauna discutabilă, nici de cum hotărîtoare în artă. Trăcesc destui care transformă realitatea noastră în „pictură”, adică într-o artă bogată în expresia mijloacelor, sîrăce în ce privește tensiunea și vibrația sufletească. Pictorul Marius Bunescu realizează, stînd mîerșu la isvorul lumii și privindu-i apele cu nesfârșite resfrîngeri de taină. Pictura lui e numai expresie sufletească, prinsă în picturalul culorilor, împletită în duhul dinamic și săvârșitor de metamorfoze ale atmosferei. Niciodată culoarea n'are un scop numai în sine, fără a exprima atitudinea generalizatoare a atmosferei, niciodată caracterul prețios culorilor nu e întărit, fără a înrăuri și fundamentul psihic al pasagiilor. Totuși intențiile de sine stătătoare ale artistului sunt exprimate tot mai puternic și mai curajos. Impresionistul subtil și nespuse de diferențiat în nuanțe de pastel e acum deseori numai uncalta artistică a unor porniri vehemente, dar curate ca apele unui pârâu de munte. Orice convenționalism în sensul modei de azi și de mâine a dispărut, astfel că toate culorile ne vorbesc de parcă n'ar fi trebuit să facă drumul de ocol peste paletă și penel. Și totuși, în cele mai valoroase cazuri, sensibilitatea pictorului e și mai limpezită și mai primăvărata decât în trecut. E frăgezimea vegetativă a unor flori ce au supt tot sucil pămîntului. Astfel zidurile orașelor înfloresc în însuflețirea picturului. Industria artistică a zilelor noastre n'are ce căuta în apropierea acestor lucrări care au în căuntru lor un bogat germene primitiv. (Primitiv nu în sensul preocupărilor formale sau coloriste ale trecutului, ci luat ca realitatea unor clipe, cu desăvârșire desbărate de tehnica meșteșugului și de pervertirea atător tendințe de stilizare).

De aceea, cazul pictorului acesta mi se pare unic în dezvoltarea artelor plastice din cuprinsul sufletesc al poporului român. Firește că și în ce privește desăvârșirea mijloacelor artistului acesta al peisagiilor prinse sub privirea cea mare a atmosferei a făcut vădite progrese. Firește că de cele mai multe ori calitatea artistică rămâne indiscutabilă. Vorbind despre un pictor atât de sensibil ca Bunescu, calitatea se presupune dela sine. Important rămîne însă faptul că acest poet-colorist al peisagiului își scrie poemele fără de a se servi de construcția unor compoziții sau de anecdotă, rămînînd totuși un poet în întregul înțeles al cuvîntului. (Constrastul față de acest fenomen e însemnat în arta noastră de pictura domnului Francisc Șivato). Reducînd caracterizarea artei lui Marius Bunescu la două cuvinte, nu se va putea spune „culoare dinamică” sau „peisagiu pictural”, ci, cu mult mai adîncită dreptate: „Miez sufletesc”. Indreptățirea acestei simple constatări clasează lucrările acestui artist pe un nivel cu totul deosebit. Căci hotărîtoare rămîne numai această puritate interioară, redată în chipul peisagiilor, care ră-

mân potrete sufletești ale aceluia care le-a încheșat, oglinzi mai mult ale artistului, decât ale lumii exterioare. Bunescu e artist pentru că mai poate fi și copil.

Pe nivelul acesta, desăvârșirea artistică e întotdeauna simbol înalt ce se transmite convin-

gător dela om la om. Fericirea acestui pictor rar și a artei lui e posibilitatea unei singurătăți în gălăgia haotică a timpului. Consecvent, harnic și încăpățânat, Bunescu înaintea pe o cale care e numai a lui.

OSCAR WALTER CISEK

# DRAMA ȘI TEATRUL

## „HENRIC IV“

TRAGEDIE ÎN TREI ACTE, DE LUIGI PIRANDELLO, TRADUSĂ DE ALEXANDRU MARCU

**S**INGURĂ depărtarea, în jocul celor două personaje care-și strâng cleștele pe zăre, netezește perspectivele, precizând conturul evenimentelor. Nu mai în perspectiva bucașilor mari de vreme trecută, epocile și-au căpătat numele ce le statornicește în istorie. Tirania amănuntului contemporan, alături de atâtea alte tiranii, împiedică în totdeauna selecționarea specificului și pronosticarea asupra consecințelor lui. Astfel, cine ar fi bănuț subț semnele neliniștitoare cu care a început veacul acesta—considerate ca „excentricități” pe materiale mai mult sau mai puțin importante—vestirile unor adânci prefaceri? Cine ar fi recunoscut în „omul haotic” de pe la 1900—astăzi deabia astfel botezat, și exemplificat cu tipul Strindberg în toată complexitatea lui de om și de artist — grăuntele de turburare care avea să se înmiiască în urmă și să facă să crească din el, ca pe o monstruoasă plantă, o uriașă frământare?

Cu încetul, ajutând și răsturnarea valorilor de către marele război, lumea din planul ei, s’a desaxat. Plinul comod de odinioară a trecut. Și ca în orice proces de dezechilibru, între fond și formă, spațiul acela subminător s’a creat, spațiul care dă foc conștinutului ce rămâne din ce în ce mai puțin, mai neînsemnat. Gemenii de îndoială, care până atunci, peste tot, într’o lume hermetic închisă și matematic încheiată nu-și găseau loc, au început să mișune. Și peste tot, în toate disciplinele spiritului omenesc liniile simple s’au frânt, diformând întregul. Tot ce e nou, venit din multe izvoare îndepărtate, nu s’a asimilat încă, nu s’a transformat într’o lamură armonioasă sporită în vitalitate. Vârteje pretutindeni, periculoase ca ochiurile de apă. Pe zărea câmpiei întinse, pe care toată lumea astăzi e în tabără, în fața unei cetăți de luat cu asalt, stau enigmatice și închise porțile lumii de mâine, sau de mai târziu.

În învălmășeala de astăzi, un procedeu obișnuit, e reluarea unor probleme vechi pe care orice om din veacul trecut le-ar fi considerat de mult perimate. Drama mai ales se întoarce bucuros înapoi. Subț mâna puternicei regii contemporane, drumul acesta îi e precis însemnat. Îmbinarea celor două lumi, reală și ireală, și nu în formă de fantazie neoromantică, ci în forma cât mai învecinată de vechiul mister medieval, precizează hotărît deslipirea ei de acea funcțiune de „oglinză a vieții” pe care i-o dăduse naturalismul.

Dar nu e numai această întoarcere spre mister,

problema dramei de astăzi. Față de această deslipire a ei de rolul său de imitator de viață, care rămâne permanent valabilă, drama în căutarea unor cât mai subțiri mijloace de expresiune, găsește și alte căi.

Ea își desface încă odată clădirea, revalorificându-și materialul. Și se întâmplă ca ea să găsească în această revizuire, că două dintre elemente: timpul și spațiul — elastice subț mâna celorlalte arte și împietrite în urzeala ei — astfel păstrate, să fie piedicile așezate în calea oricărei sforțări de subtilizare a limbei sale. Și atunci în mod firesc — și aceasta va fi marea notate — aceste două elemente vor fi prelucrate cu alte valori. Ele vor fi altfel ierarhizate, trecând pe primul plan. Timpul și spațiul se schimbă, dacă îmi e îngăduit să scriu în limbaj de curentă terminologie, în anecdotă. Fără să existe încă nici un model pentru această „monstruoasă” și nelegiuită inovare; el rămâne de căutat și de realizat.

Strindberg caută cel dintâi și găsește, în parte, ajutat fiind — în epoca a doua a producțiunii sale dramatice care începe cu „Spre Damasc” — de robustul său simț de teatru. Îi urmează apoi toată compromisa dramă expresionistă, compromisă prin lipsa simțului de dozare și de echilibru, prin pierderea totală a suportului real, fără de care poezia dramatică devine îninteligibilă. Având toată atenția concentrată asupra noului element de dramatizat, timpul — în primul rând el preocupă — i-se caută o formulă pentru a-l face tangibil, a-l materializa și a-l transmite sensibilității spectatorilor. Și se găsește astfel, ceea ce am mai numit cândva un modelaj de timp, extazul, element amorf, inexpressiv, static, izvorât din sursă lirică, iar nu dramatică.

Când iată că un latin, Luigi Pirandello, construindu-și opera în plină efervescență a relativismului modern, creînd conflictele, după o expresie fericită a criticului italian Adriano Tilgher, din ciocnirea dintre formele fixe și împietrite ale vieții și Viața însăși, fluidă și instabilă, se apropie de această problemă a timpului ca material principal, cu tragedia sa Henric al IV-lea, care nu e o tragedie istorică.

Într’o vilă singuratecă din Umbria, vilă care ia proporții de castel, în timp și în nebunia lui Henric (care e Henric al IV-lea al Germaniei și un om modern) trăiește izolat într’un tipar istoric, rechemat din veacuri și ținut acum douăzeci de ani în jurul său, astfel „preparat”, eroul. E un îndrăgostit de acum douăzeci de ani de

Marchiza Mathilda Spina, și tot de atunci, un rival al baronului Tito Belcredi. Un accident de călărie, un bolovan care l-a lovit la cap, a încheiat într-o formă fixă viața, a oprit trecerea timpului, dând realitate absolută costumului său — Henric al IV-lea — căci era o cavalcadă costumată. Astăzi familia și doctorul specialist Genoni vin să-l viziteze și vor să-l tămăduiască. Pentru a-l cunoaște toți iau larva nebuniei lui: costumul de epocă. Pentru a-l curarisi vor să treacă viața în formele cele mai fixe, de care nici el nu se îndoiește, în portrete, pe care le înlocuiesc cu Marchiza și cu fiica sa, Frida. Dar de mult nebunia nu mai e nebunie la Henric. Viața a reintrat iarăși liniștită sub formele fantastice, până la vizita aceasta, când Henric pentru simțiminte care înfloresc din viața: dragoste, melancolie, ură... ea redevine, aparent, nebunie.

Situat în unghiul acestor lungi perspective de timp, nebunul Henric și odinioară când era și acum când joacă pe bolnavul și când redevine sănătos, trecător, la final, stăpânește aceste momente de vreme, cu aparențele și consecințele lor.

E ca o balanță ale cărei extremități ating ritmic două nivele, două lumi, diferite ca înălțime, în timp, o balanță la mijlocul căreia, în punctul de susținere și de echilibru stă Henric.

Totul este plasat pe impalpabilul și misteriosul punct de deviație al unei conștiințe în materie de timp. Pe brațele acestei balanțe, după

cum se pleacă într-o parte sau în alta, vin evenimentele, costumate, colorate, încărcate de parfum de epocă sau nu. Conștiința reglatoare poate să fie clară sau nu: jocul rămâne etern același. Deasupra tuturor evenimentelor schițate numai ca teme, suprem eveniment rămâne timpul. El culisează, în două siluete magice, care schimbă totul, luând cu el, integrând în el, întâmplările tragice sau grotești.

Prin el se strecoară sentimentele și personajele: marchiza se emoționează, Belcredi urăște, Henric omoară pe Belcredi...

Ceeace a făcut ca drama lui Pirandello, în ciuda acestei grele probleme înfipte într'un suflet omenesc, să izbutească, e tocmai contactul cu realul, cu omenescul de care permanent e substanțializată problema. Pe om e așezată imensa și ușoară cumpănă, pe viața lui, pe evenimentele acestei vieți. Ele ne-o lămuresc deși ele sunt adeseori desprinse și luate în cumpănitul ei continuu.

Teatrul Național servind cu corectitudine atât ca interpretare cât și ca montare opera lui Pirandello, se dovedește a fi intrat cu o serioasă înțelegere a mentrei sale, în făgașul rostului său artistic și cultural.

Traducerea d-lui Alexandru Marcu, subtilă, colorată, întrebunțând un vocabular sugestiv și de nobilă ținută literară, a contribuit mult la o redare cât mai justă și artistică a operei pirandelliene.

## P R I Z O N I E R A

TREI ACTE DE ED. BOURDET

**C**U gândul la succes și la un anumit public parizian al teatrelor de bulevarde, mecenat anonim, cu un gust îndoelnic dar sigur plătitor, d. Eduard Bourdet stăpânit, de o nobilă ambiție (autor cu amor propriu), și în vechie tradiție franceză, de psihologie și morală, s'a hotărât să-și creeze „Prizoniera”, cu un destin atât de răsunător.

Formula i s'a înfățișat destul de lesnicioasă d-lui Bourdet: o temă senzațională, o patimă senzațională mai de grabă, pentru domnii amatori de subtile analize sufletești în teatru, pentru domnii serioși cari vor descoperi și o latură gravă și socială a problemei, tratată în drept credincioasă tehnică, așa cum, s'a obișnuit publicul să primească o poveste a unei anumite drame care s'ar petrece fie la Paris, fie la Roma, fie la Tunis, și ai cărei eroi s'ar chema fie „Rechini”, fie „Lăcustele”, fie — tandru și liric, pentrucă e vorba de o femeie — „Maman Colibri”.

Patima senzațională e amorul unei femei pentru o altă femeie, amănunțit în toată complexitatea lui sufletească și fiziologică.

În teatrul modern a mai fost cândva schițată această siluetă, de către Wedekind: contesa Geschwitz, alături de Lulu, eroina tristă, simbolică și haotică. La autorul german însă, unde Lulu însăși era un personaj numai în parte observat și construit pentru a deservi — ca un maximum și o totalitate de instincte deslănțuite, — o idee, acolo unde Lulu era un simbol aproape, Geschwitz cu patima ei pentru Lulu era un motiv de orchestrare. Era transpunerea temei prin-

cipale într-o altă tonalitate, era deci o înfloritură ajutătoare, pregnantă și veridică totuși în episcodul ei, grație talentului lui Wedekind de ași însufleși personajele. În economia piesei însă această era rolul lui Geschwitz; în culoarea tabloului general era doar o pată, ceva mai neobișnuit, dar tot atât de sumbră ca și celelalte.

Apoi, ideea morală, căci și la Wedekind și la Bourdet există o asemenea idee, se desprindea cu totul altfel în „Lulu” decât în „Prizoniera”; mai greu și totuși mai puțin periculos. Fanaticul moralizator Wedekind care aducea seninul cu prețul unui uragan ce rupea totul din rădăcini, care-și însemnau ideea unei vieți sănătoase, în cele mai desnădăjduitoare priveliști, de unde avea să reiasă ideea prin contrast — ceeace nu e de fel cazul d-lui Bourdet — lăsa ca frumusețea și valoarea etică să se desprindă din întreg cuprinsul operei, ca vaețele purificatoare ale muribunzilor de pe un câmp de luptă — și de aceea, deși mult mai cuprinzătoare, această idee morală, în tehnica autorului german e mult mai greu de prins și cere o ureche fină.

Bourdet în piesa sa, arhiobișnuită, deși foarte abilă tehnică, de dramă franceză de salon, cu un dialog lătareț și prin efort smălțuit, era fatal să-și împartă atitudinea moralizatoare în ample tablouri murale, desemnate și colorate pe măsură ce înaintează acțiunea. Sau această construcție poartă primejdia ambiguității în chiar procedeul său. Se cere o dezvoltare progresivă; dar până să ajungă la o nouă răscruce, te revoltă plaiitudinea desfășurării evenimentelor.

Irène de Montcel, fiica unui diplomat, a cunoscut la Florența cândva, pe d-na d'Aiguines (personaj care nu apare în scenă și prin aceasta trebuie subliniată și finețea și abilitatea autorului. . . de ce nu am adăoga și neputința sa?) În ghilera acestei d-ne d'Aiguines, Irène e o prizonieră, un bieta animal închis într'o colivie făcută din stăpânire de simțuri și un ascendent total (il bănuim). Un eveniment — plecarea la Roma a diplomatului și opunerea Irènei de a părăsi Parisul (și deci și pe „prietena” sa), îl face pe bătrânul Montcel să meargă până în pragul marelui secret, dacă intervenția lui Jacques Vicien — văr și veciu îndrăgostit de Irène — nu ar schimba totul în culorile unei oneste dragoste de la bărbat la fecioară. Irène pe baza unei bune prietenii îl cheamase pe Jacques să-i dea ajutor fără însă a-i mărturisii taina. Jacques îi face jocul, dar secretul Irènei, în vâlvătaia unei reveniri a dragostei sale, mai ales începe să-l chinuiască. Și întâmplător d'Aiguines soțel, într'o convorbire cu Jacques îi dă să înțeleagă cam care ar fi taina Irènei. Aceasta desesperată în fața prietenului ei din copilărie, și într'un moment de slăbiciune al viciului său consimte să se curarisească radical și să-i devie soție. La un an dela căsătorie revine criza care sfârșește piesa și menajul: Irène îl părăsește pe Jacques și fuge pentru totdeauna la d-na d'Aiguines.

Subiectul a fost astfel ales din motive de actualitate și singularizare, poate că piesa a fost scrisă pe un rămășag. Aceasta o dovedește din plin d-nul Bourdet care n'a răușit să ne emoțio-

neze cu eroina sa Irène, ci cu un alt personaj, ceea ce face să nu fie lipsită de valoare creațiunea sa. Acest personaj care ne emoționează sub mîna autorului său e Jacques, e răsfrângerea perversității unui sex în suferințele și desechilibrările aduse în viața celuilalt sex. Irène cel mult, când o crezi, te leșuește câteodată. Geschwitz însă, în tot episodul ei emoționa. Orice cută a sufletului omenesc, oricât de mare aberație ar cuprinde, poate furniza material pentru o operă de artă, cu singura condiție însă să fie răsfrântă prin cristalul unei sincere și adecvate emotivități a celui care ne-o transmite. Bănuim d-lui Bourdet o sănătate robustă trupească și sufletească și în orele libere puțină construcție pe viciu, în amator. Ne fiind un blestemat, d-sa discursează despre blestem și biata Irène rămâne într'un veșnic somn de somnambulă subț degetul creatorului ei.

D-șoara *Marioara Ventura* a împrumutat Irènei temperamentul său excesiv. Astfel am putut admira și resursele și neîntrecutele procedee ale unei mari artiste, și desaxarea integrală nu numai a unui rol dar și a unei piese. D-șoara Ventura s'a amuzat să ne arate un spectacol, după Bourdet. D-nul *Bulandra*, alături de maestrul său camarazi d-nii *Storin* și *Manolescu*, a ținut să ne înfățișeze mereu comparativ, mostre din arta cea mai bună dela noi, cu artă de aiurea, fragmentată de o cale lungă.

ION MARIN SADOVEANU

## REVISTELE ROMÂNEȘTI

Fapta frantașă în câmpul publicațiilor noastre la începutul acestui an a fost, de bună seamă, apariția „*Graiului Românesc*”. Organ lunar al societății cu același nume, el are ca rost inițierea streinătății în marile probleme etnice românești și păstrarea unui cât mai neobosit interes pentru stropii de suflet prelinși în afară de buza hotarelor noastre geografice. Fixarea unei imagini colective a românismului, cu punți svârlite peste toate nemiolasele ape ale istoriei sau ale destinului.

„*Graiul Românesc*” pornește dela convingerea că cel mai tare meterez al naționalității e limba. Și de la nevoia de a deschide, pentru sufletul tuturor crâmpieiilor de români din străinătate, porți spre adevăr și cunoaștere: articole și studii, în care viața lor să se prelungească real și complet, ca într'o oglindire de veșnicie. Revista își propune cea mai severă obiectivitate. Eliminarea oricărui accent de șovinism. Precizie și limpezime științifică.

Făgădueli pe care „*Graiul Românesc*” le schimbă, cu acest număr, în lucruri aievea: articolele d-lor Șextil Pușcariu, Sabin Opreanu și St. Romanski — care prind în contur și relief puternic aspecte din viața românilor istrieni, secuizași și din Morava — sunt dovezi de pondere, spirit nepărtinitor și cult al adevărului sprijinit definitiv pe document. Totul se reduce la o linie aj spune matematică. Schelele studiilor sunt în-

țarite cu piloni siguri de cifre. Și, mai ales, cu date smulse din sângele nostru.

Ce n'a putut încapa în text a trecut la „cronică”: 5 pagini mari de petit, închizând fapte și vești în așa fel spuse încât cuprinsul depășește cu mult jghiabul rândurilor și svăcnește într'un voinic neastâmpăr de viață.

Dar ce va da, mai cu osebire dincolo de hotare, valoare „*Graiului Românesc*”, este admirabilul gând de a sintetiza conținutul revistei în franțuzește, italienește, nemțește și englezește. Toful redus natural numai la ideie. La schelet. Fără nici o carnație documentară. Mai mult o prevenire pentru cercetătorul strein. O placardă pusă în calea preocupărilor lui, ca să-l îndemne să-și încetineze pasul prin paginile revistei. Și chiar să poposească în pajștile lor de lămuriri și adevăr etnic românesc.

În același domeniu, însă cu rost înălțat cu câteva trepte mai sus, se alătură „*Graiului Românesc*” cele două buletine de informație culturală românească: „*Kulturnachrichten aus Rumänien*” și „*Rassegna culturale della Romania*”. Unul apărând în nemțește. Iar altul în italianește. Amândouă lunar și cu mărturisite străduinți de a da la lectorului strein posibilitatea unei certe judecări asupra puterilor și efortului nostru cultural.

Buletinele cuprind permanent un prim articol

de fond. O privire sfredelind adânc miezul unei probleme de actualitate. Cum a fost, de pildă, în ultimele trei numere, care s'au deschis pe rând cu: „Cultura populară în România” de Apostol D. Culea, „Muzeul Limbii române” de Sextil Pușcariu și „Poezia populară românească” de Adrian Maniu. Dincolo de articolul introductiv se așează, într'o stratificare metodică, rubrici privind fețele cele mai de seamă ale vieții noastre intelectuale: literatura, teatrul, mișcarea muzicală, artele plastice, evenimente, știri sociale și pedagogice — toate strânse sintetic și exemplificate vizual cu reproduceri din arta populară sau modernă.

Buletinele sunt cunoscute și citate totdeauna de întreaga presă streină. Cultura românească are în ele un auxiliar necesar și un prețios mijloc de propagandă externă. Cum nu au de altfel multe țări, chiar acolo unde inițiativa oficială s'a alipit de mult tendințelor de afirmare culturală.

Dacă însă, peste granițe, se poate vorbi de oarecari izbânzi spirituale, prin intermediul publicațiilor, în lăuntrul țării situația diferă. Constatăm ușor un faliment al revistelor de propagandă. Vorbim de cele mai vechi. Dintre care unele mai apar și azi. Dar cu totul alături de orbita în care ar fi trebuit să evolueze inițial și să se păstreze meren. Mai ales acele care aveau împotriva o puternică tradiție de cultură minoritară. Revistele ardelence. Căci erau câteva care își luaseră pe umeri sarcina de a înlocui, în conștiința „celor de dincolo”, vechile valori cu unele autohtone. Primenire firească și de multă utilitate, ea ar fi trebuit să înceapă mai întâi printr'o armonizare de forțe. Și pe urmă prin stabilirea unui prestigiu al culturii românești. Păstrând scriitorul și literatura deasupra oricăror preiorative conflicte materiale. Aproape o voințară serafizare a lor.

Dar, uite cum a înțeles acest rost, una dintre cele mai reputeate publicații închinată propagandei. Revistă alături meritoasă literar. Lipsită însă de o coordonare, îndestul intimă și activă, a paginilor către obiectivul cultural. E vorba de o „scrisoare din București”

„Bucureștii literari? Intrebarea își are rațiunea ei. În București toată lumea face literatură, dar Bucureștii n'au literatură; au literați, dar nu literatură. Cei mai în vârstă nu mai scriu, tinerii își fac de cap. Revistele, aceste vestitoare ale unei mișcări literare, sunt adevărate monstruoziități, amatoare de senzațional, de scandaluri, — în care scriitorii se ceartă între ei... ca la ușa cortului Revistele noastre literare sunt reviste de polemică, o polemică de persoane, nu de încătușare a ideilor. V scoate o gazetă — pe care o botează literară — ca să înjure pe Y, Z, etc... Z ca să înjure pe Y și X Y pe X și Z și așa mai departe. Cu bună dreptate te întrebi: ce-i pasă publicului că autorul unui roman „descompus” e mai prost decât altul, sau dacă cutare e pântecos și fudul de-o ureche, dacă s'a născut Lunea și nu Vinerea, dacă-i e nevasta cinstită sau nu, etc., etc. Să mai zicem că n'avem public doritor de literatură? Dar revistele care pornesc din București în țară sunt focare de necinste, de obrăznicie” etc. etc.

Fragment din care se ridică, în ochii îngro-

ziți ai cetitorului, imaginea unui București ajuns șatră. Și a unui scriitor român umblând gol, cu creierul ars de ceartă și animalizat. Amănunte care nu sunt deloc de natură să-l poetizeze. Sau să-i creieze în jurul literaturii o favorabilă atmosferă de simpatie: necesară primordial celui mai mărunț triumf cultural.

Mai nimerite, în acest sens, sunt negreșit tipăriturile provinciale: iată, ca o muștrare pentru toate zgomotoasele publicații „de centru”, numărul din urmă al unei reviste apărând într'un cuminte și îndestul depărtat oraș moldovenesc: „*Freemătul*”, care pășește acum pragul unui al doilea an de existență. E o revistă încă tânără care abia își caută drum. Dar adăpostește câteva lucruri care trebuiesc semnalate cu încredere: un limpede și matur articol semnat C. Radu despre „obârșia lui Alexandri” și versurile de agreabilă factură tradiționalistă ale d-lui Gr. Veja.

Mai trebuiesc amintite, între altele pentru partea ei finală de cronică, revista craioveană *Flamura* și numărul cu care încheie anul 1926 cealaltă revistă olteană de merit, *Datina*. Poate cu unele rezerve pentru prea multele pagini privind alte literaturi, de cât acela care o preocupase stăruitor totdeauna. Mai ales versurile d-lui E. Giurgica trebuiesc reținute: pentru frăgezimea lor plastică și lumina, curgând în tonuri doimoale, a unei autentice inspirații:

*Își joacă lanul spuma'n râuri calde  
Și-o varsă peste țarină s'o scalde,  
Din lan spre soare macii 'ntind ulcioare  
Ș'n tot ulciorul arde un strop de soare.*

*Cărarea dela strugă ta'e'n grâu  
Și cum coboară printre hold'e'n sat,  
Nu știi argint sau lapte s'a vărsat  
De curge ca o vână de pârâu.*

*Pe-acolo trec desculțele fecioare,  
Ducând în ochi din câmpuri răs de soare.  
In păr și 'n sân miros de țasonii  
Și câmpul tot în brăul strâns pe ie”.*

Revistele provinciale trebuiesc cât mai atent scrutate. Căci din zarea lor se desprind crescând, făgădueli dintre cele mai serioase.

În întâiul său număr, de anul acesta, „*Viața Românească*” dăruiește literaturii un nou nume de scriitor: *Ieromonahul Damian Stănoiu*. Începutul de mare navelă, intitulată „*In căutarea unei parohii*”, este cu adevărat o revelație.

Ieromonahul Damian Stănoiu pășește atât de definitiv, încât siguranța frazei și construcției sale literare, ne mai fac încă să bănuim că semnătura sa este, pur și simplu, rasa călugărească a unui pseudonim, îmbrăcat de unul dintre scriitorii noștri formați. Mai ales „că și-acum mai stă trează în mintea lectorului amintirea „*Oamenilor din lună*”. Când d. Mihail Sadoveanu, tot în paginile „*Vieții Românești*”, devenise *Silviu Deleanu*. De aceia bănuelile noastre, călătorind alături de minunatele întâmplări ale celor doi monahi Avechie și Artenie, aruncă și a-

cum pe furis priviri spre dd. Pătrășcanu, Galac-tion și chiar Sadoveanu.

Dacă însă lucrurile stau altfel, gândurile a-cestea sunt natural cel mai înalt clogiu, pe care îl puteam adresa veritabilului ieromonah Da-mian Stănoiu: unul dintre cele mai mature de-buturi în proza românească și într'un gen unde are ca înaintași vrednici pe Slavici, pe Galac-tion și pe Agârbiceanu.

Din acelaș număr al „*Vieții Românești*”, tre-bue amintită vecinătatea unui admirabil studiu al d-lui G. Ibrăileanu despre „*Edițiile poeziilor lui Eminescu*” și notele vii ale d-lui Ralea des-pre Rainer Maria Rilke, din care trebuie neapă-rat citată această sugestivă antiteză dintre poe-tul german și gemenul său francez Valéry:

„Unul cerebral, lucid și precis, celălalt senti-

mental, fluid și mistic. Cu toate acestea există un element comun între ei: puritatea. Și opera lui Rilke e poezie pură: nici descripție, nici idei, nici oratorie, nici declamație. Numai acel ritm cu totul interior, cea schemă dinamică, vibra-ție imponderabilă, de un desemn general abia indicat, prealabil oricărei forme, care, subt ima-gini și subț rimă, constituie însăși esența poeziei”

Esseul d-lui Ralea este, astfel, un medalion, în care și fața germană și reversul ei francez, sunt tăiate amplu cu iscusit meșteșug de gravor în metal: poate una dintre cele mai bune plăci funerare de evocare, care s'a ținut pe sieriul de eternitate, al de curând marelui repauzat Rai-ner Maria Rilke.

AL. BADAUȚA

## C R O N I C A M Ă R U N T Ă

SUFLETUL lui Baudelaire” se numește cu-legerea de cugetări și paradoxe, adunate și tra-duse de d-l Al. T. Stamatiad. Cartea este sug-gestivă și nu-și găsește echivalentul nici în li-teratura franceză: un breviar al lui Baudelaire, Francezii n'au făcut încă. Este un merit al scrii-torului nostru să fi compus, dintr'o lectură atentă a marelui neliniștit și neliniștitor, acele frânturi de gând, strigăte ale inimii și imagini de vis, menite să completeze o icoană rareori bănuită. Nimeni nu va mai putea vorbi, cetind culegerea d-lui Al. T. Stamatiad, despre un Bau-delaire libertin. Oricine va trebui mai de grabă să recunoască în poetul francez, gravitatea mor-ală a unui om dintr'o veche rasă de credin-cioși, tragica lui silință către bine, lupta pentru mântuirea lui din mlaștinele desgustului, către limanul împăcării cu sine.

2

C A dintr'un avion, la începutul lui Ianuarie s'au răspândit în toată lumea chemări la *Expoziția internațională a Presei*, care va avea loc în 1928 la Colonia. Broșuri — care sunt singure o expoziție a unei desăvârșite arte grafice — im-primate pe o hârtie pe lângă care așa zisele noa-stre „ediții de lux” rămân rime proaste, au fost trimise fiecărei țări și aproape fiecărei publica-țiunii mai răsărite.

Dar aceste chemări n'au fost până acum sem-nalate decât de un singur ziar românesc. Moti-vul? E clasic la noi: până în 1928 mai sunt încă doi ani. Deci mai e vreme. Și asta, desigur, pen-tru cazul când am avea intenția să ne deplasăm până în inima Renaniei. Lucru problematic. Căci drumul costă bani. Bani nu sunt. Și așa mai de-part: toată gama pe care am folosit-o dezolați de atâtea ori, când a fost vorba să răspundem u-nei invitații internaționale.

Mai amintim, (cu absurda nădejde că până în cele din urmă se va găsi, totuș, o soluție de răs-puns afirmativ acestei chemări) că: „*Expoziția internațională a presei de la Colonia*” răvnește

„să înfățișeze lumii o imagine reprezentativă a presei sub diferitele ei aspecte, să-i arăte impor-tanța ei economică și civilizatoare”. „*Această expoziție va permite tuturor popoarelor să-și a-firme originalitatea vieții lor intelectuale, astfel cum se manifestă în presă; ea ne va face să ve-dem cum această armă, pe care am întors-o de-seori unii împotriva altora, poate deveni un in-strument de muncă, de înțelegere și împăcare*”.

Adică o sumă de lucruri din care am făcut, de multe ori, panaș pentru orgoliul nostru: rămâne acum de văzut dacă vom avea curaj să eșim, gătiți cu el, și peste hotare.

2

FEBRUARIE a fost luna comemorărilor: Beethoven, Pestalozzi și — alături de ei — un uitat nume românesc: Costache Caragiale, stins la 13 Februar 1877 de o boală de inimă. Cea din-tâi rădăcină de Caragiale. Actor și scriitor re-putat pe vremea lui.

Căci tearul și scrisul au fost două pasiuni de sânge în familia Caragiale. Poate cea dintâi fa-milie de scriitori cu autentică tradiție și blazon de artă. Desigur: ea n'a sbucnit în nici unul, mai înalt și luminos, decât a înflorit în Ion Luca, sdravăn și vrednic trunchi din care au lăstărit, cei doi Caragiale contemporani: Luca și Mateiu.

Cei cinzeci de ani — care despart de noi pe primul Caragiale cunoscut — s'ar fi căzut să fie acum barim un cât de sumar prilej de remem-o-rare a vieții celor trei Caragiale, uniți azi în veșnicie. Dar și legați indestructibil de noi prin eternitatea artei: triumvirat glorios și triumghi, cu tărie de piramidă, în care vârful cel mai as-cuțit n'ar fi trebuit să uităm că s'a numit Ion Luca Caragiale..

S

I N cele din urmă zile ale lui Februarie se în-cheie o jumătate de veac de la apariția celebra-lui roman al lui Zola *L'Assomoir*. E o dată pe

care Franța intelectuală făgăduiește s'o slăvească ample. Căci nu e vorba numai de o carte. Ci de punctul inițial, cel mai adânc, al unei epoci de triumf literar: pumnul formidabil cu care Zola a jăndărit o mentalitate convențională și plată, spre a întrona o judecată mai largă. Creatorul își asumă prin el drepturi și puteri noi. Romanul francez se virilizează cu încă proaspete surse creatoare umane: coborându-și rădăcinile căutării epice mai jos de lumea la care se oprise Balzac sau Flaubert, Zola — acest mare arheolog uman — împinge spre suprafață, cu un suveran dispreț pentru ordinea geologică socială, cele mai depărtate și ignorate straturi omenești, în sufletul cărora el știe să surprindă lucruri și pasiuni, demne de dala talentului său.

Țipătul de oroare și uluială care-l întâmpinase atunci, s'a schimbat lent prin vremuri în uralele entuziaștelor serbări de azi. Căci Zola a desăvârșit în literatură ceiace începuse și izbutise în ordinea socială, mult înaintea lui, Revoluția Franceză: autorul lui *L'Assomoir* a făcut să triumfe, în lăuntrul oamenilor, principiul egalității lor sufletești, în fața artei.

În acest sens, serbările semicentenarului romanului *L'Assomoir* și tot odată ale unui sfert de veac de la moartea lui Zola, iau proporțiile unui fapt național.

## S

SE încheie, în scurt timp, douăzeci de ani dela moartea lui Bogdan Petriceicu Hașdeu.

Două decenii curse dela cel dintâi autohton izvor european al culturii românești. Căci scrisul lui a ținut singur câțeva vreme centrul vieții noastre spirituale. Din el au purces pretutindeni drumuri noi: învăliș al unui embrion, care fatal trebuia să depășească sămânța, opera cu plurală înfățișare a lui Hașdeu cade — pentru ochiul cercetătorului contemporan — sub destinul pe care autorul i-l trasase conștient. Prin situarea ei în cel mai depărtat moment inițial al culturii noastre, ea trebuia să se reducă din capul locului la simplu îndreptar cu utilitate materială limitată: să sucumbe necesar în însăși cercetările pe care le stimulase, spre a naște, în metempsichoză imediată, în toate biruințele pe care le înregistrează azi știința aplicată românească.

Paralel cu Maiorescu, și poate chiar înaintea, Hașdeu este introductorul român al metodei în studiu. Excesiv de împrăștiat, el n'a izbutit — din această pricină — rezultate permanent viabile: pasta era poate și prea moale, spre a păstra îndelung modelajul.

Alminteri, un mare neastâmpăr l-a făcut să se dărue ori unde, primejdios de generos: în istorie, în filologie, în filozofie și chiar științele oculte. Lucrări meritoase, fără îndoială, dar păstrând toate urma acestei fugace și pasionate drumeții cerebrale a autorului. Hașdeu s'a nedreptățit, de bună seamă, singur.

De aceia am râvni, pentru memoria lui, o comemorare care să însemne barim ceva mai mult decât un prilej de prizărite notițe gazetărești. Și lucrul nu este de loc dificil: gândurile noastre leagă fire între *Teatrul Național* și *Răzvan și Vidra*.

FASCICOLA din urmă a revistei italiene *Giornale di politica e di letteratura* (una din proaspetele reviste provinciale care se afirmă cu prestigiu crescând), este închinată pe de-a-n-tregul bilanțului vieții italiene din anul trecut: alături de cel politic (bogat într'adevăr), de cel al comemorărilor franciscane și de cel plastic, bilanțul literaturii.

Îl închee (cu un pasiv cam prea ostentat), Augusto Garsia, însuș poet și romancier de actualitate.

După el, în Italia se scrie azi mult, prea mult, fără reculegere, iar numărul mânuitorilor de condei, întrece întreit pe acela al... cititorilor;

scriitorii nu se reculeg, nu meditează în deajuns, se dovedesc prea legați de preocupări momentane, demascând o mentalitate (și o factură) gazetărească;

în opera lor nu surprinzi sublima sinteză dintre acțiunea practică și înălțătoria reculegere cu adevărat inspirată (Romantismul n'a murit!); mercantilismul face ravagii: se publică zeci de volume, contractele cu editorii și cu directorii de ziare fiind iscălite cu anticipație (D'Annunzio, din acest punct de vedere, a făcut „școală“; diletantismul se bucură de credit abundent pe piața literară;

„în orice caz, unde este dragostea de artă, de poezie, înțeleasă nu într'un sens caduc? Dragostea, adică respectul. În literatură, vai, respectul nu mai există, și nu poate să existe când toți se grăbesc să ajungă; când, în loc de-ași săpa fiecare făgașul printre stânci, cu osteneală, o apucă în automobil pe drumurile lesnicioase dar banale, cu superficialitate“;

de astfel de dragoste pietoasă față de arta adevărată, puțini literați italieni au dat dovadă în decursul anului de curând încheiat;

îmboldiți de ritmul accelerat pe care l'a dat fascismul vieții politice, au uitat de Dante care, om de vajnică acțiune, n'a pierdut niciodată din vedere înaltele preocupări idealiste, filosofice și literare;

astfel stând lucrurile, chiar dacă anul trecut n'a afirmat în Italia un mare poet, pregătit-a el oare atmosfera prielnică pentru ivirea unui poet care să se poată măsura — fie vorba și numai de literatura veacului trecut — cu Foscolo, cu Carducci, cu Leopardi, cu Pascoli?

## S

JOI 24 Februarie, *Societatea scriitorilor români* și-a deschis cerurile, pentru câțiva dintre membrii ei. Premiile literare pe 1926 au fost în fine acordate. Discuția a fost în raport direct cu valoarea premiilor: nu prea multă. Dealminteri nici scriitorii prezenți n'au fost mulți. Vreo sută.

Ca o haltă pe drumul de fier spre marele premiu național, d. Ion Minulescu — după o scurtă luptă de un scrutin cu d. Mircea Rădulescu — a dobândit premiul „N. Filimon“, un pătrar din centenarul de mii pe care îl va serba altădată. Cu 33 voturi deasupra oricărei conteste, d. C. Ardeleanu a cucerit, pentru „*Diplomatul, Tăbăcarul și Actrița*“ sa, premiul „Brătescu-Voinesți“, cu acelaș nivel de valoare ca al d-lui Ion Mi-

nulescu. Cele două trofee de câte 20.000 lei, au fost disputate și obținute de dd. Savel și Pilat, respectiv cu: „Vadul Hoților” și „Biserica de Altă dată”. Celelalte de 6, 4 și 2000 lei — au fost atribuite d-lor: Perpessicius, Eugen Boureanu și George Dumitrescu.

Desigur revelații n'au fost. Nici nu puteau fi. Căci rostul premiilor „S. S. R.”-ului nu e să încurajeze. Deci să *caute* scriitorul. Ci să-i răsplătească material fapta unei cărți. Singur poate premiul „Benvenisti” evoluează în afară de orbita acestei meniri. Este închinat încurajării unui poet tânăr de merit. Anul trecut a fost schimbat în glumă. Și, trebuc să recunoaștem, o glumă reușită. Anul acesta a avut, însă, o destinație mai fericită: autorul „Cântecelor pentru Madona mică” este unul dintre începătorii care pot justifica oricând prin artă cei 2000 lei, dăruiri de „S. S. R.”.

## S

**D**IN inima Ardealului, d. N. Drăgan, profesor la Universitatea din Cluj, ne trimite o broșură cuprinzând „material pentru conferința ținută cu prilejul desvelirii bustului lui G. Coșbuc”.

Este o caldă evocare a celui care a început buchile și primii pași în artă, pe băncile liceului grăniceresc din Năsăud: marele poet de mai târziu, seninul cântăreț al sufletului românesc, obidit dar neincovoiat de amar.

D. Drăgan ne învie un Coșbuc copil și-l urmărește în toată creșterea lui spre desăvârșire. O carte simplă în care vreamă totuși o viață întreagă: privită cu omenie și înțelegere, în toată curgerea ei de la pârâu până la fluviul abia încăput în „Balade și Idile”. Un anuar al lui Coșbuc ca om și o lucrare de inițiere în poezia sa, considerată ca o svăcnire a sufletului popular spre tiparele versului. Poate prea riguros legată de date istorice și multe amănunte locale, gândite desigur de autor ca un fel de necesar cadru geografic al vieții și operii lui Coșbuc.

Oricum, un studiu care trebuie semnalat: prin preocuparea de a apropia celor mai de jos fragmentele de sănătos suflet băstinaș din poeziile lui și pentru cele câteva precizări istorice, încă discutate, pe care d. Drăganu le stabilește în interiorul vieții lui G. Coșbuc.

## 2

**I**NTERVIUL trebuie să fie negreșit o invenție latină, după cum reportajul senzațional este una americană. Concentrarea interioară slavă exclude, de-o pildă, nevoia destăinuirii. Creatorul se angrenează cu masele numai prin intermediul cărții. Sau cel puțin prin slova tipărită și semnată. Elimină intermediarul: indiscreția care răscolește viața intimă și ideile scriitorului, în căutarea lucrurilor de interes general. Căci, în dosul interviului, stă mai totdeauna o preocupare comercială. Deseori mai mult a editorului decât a interviatului.

Desigur mai este și o altă interpretare: interviul ca stimulent al lectorului față de opera unui anume scriitor. Teoretic admirabil gândit. Dar cu rezultate practice lamentabile. Mai ales

întrucât privește scriitorul român. Fapt pe care îl remarcă lesne orice ins cupreocupări asidue pentru litera publicațiilor actuale. Prea mult interviu. Prea mult pentru că scriitorul nu are încă multe de spus.

Am împrumutat prematur moda interviului. „Nouvelles Littéraires” își poate îngădui, în fiecare număr „O oră cu...” sau chiar mai multe. Pentru că scriitorul francez are ce destăinui. Literatura sa purcede din rădăcini de cultură mult mai bătrâne și îmbracă totdeauna o mai puternică și posibilă armătură ideologică. Însăși viața personală a scriitorului este mult mai gravă și bogată în impresii, ca unul căruia grija cotidiană nu-i turbură deloc meditația.

În vreme ce scriitorul român trăiește condiții infinite mai aspre. Viața sa interioară se pulverizează, deseori, între slujbă și gazetă. Răgazul contemplației e minim. În aceste condiții o carte este o victorie. Și va fi totdeauna atât, câtă vreme scrisul său nu va izbuti să fie, pe lângă artă, și o profesie materială. Dar aci alunecăm în alte probleme, pe care le-a înșirat odată crud d. Argezi, când a vorbit despre editura românească.

În această viață, fatal săracă, interviul nu are multe de surprins. De aceia nici nu e vremea să fie rubrică permanentă a revistelor. Alminteri facem să sângere realități amare. Pe care avem încă interes să le tănuim, mai ales marelui public, pe retina căruia viața scriitorului trebuie să se fixeze și altcum decât într-o precisă imagine omenească. De multe ori și aceia stângace și prin inabilitatea interviuorului: căci d. Lefèvre nu are, cel puțin până acum, o versiune egală pe malurile Dâmboviței.

## 2

**I**TALIA s'a grăbit să comemoreze pe Beethoven. După seria memorabilă de concerte dela Scala din Milano, Hermann Scherchen — dela București — va merge la Roma pentru ciclul simfoniilor, pe care-l va dirija la Augusteu, fără ca prin aceasta să irite cumva susceptibilitatea naționalistă (și ar fi cazul!) a publicului și mai ales a maestrilor italieni, printre cari se numără Toscanini, Molinari, Pizzetti ori Respighi.

Această comemorare nu s'a mărginit totuși în Italia doar la concerte. Critica muzicală i-a dat convenitul relief printr-o susținută și entuziastă atenție. Alături de studii aprofundate, de publicații speciale și reeditări biografice, sunt de semnalat adevărate contribuții critice.

Un exemplu în acest sens, se găsește în articolul publicat de Raffaello de Renzis în revista „Lucerna” (Ianuarie 1927), închinat „Reflexele italiene în muzica lui Beethoven”.

„Muzica este revelațiunea mai înaltă decât „orice înțelepciune și decât orice filosofie. Cine „pătrunde înțelesul muzicii va fi liberat de toate „te mizeriile pe cari ceilalți oameni le târăsc „după ei” — spunea Beethoven undeva. Iar pentru a adânci acest studiu poate fi de folos și cercetarea asupra contactului pe care acest spirit suveran l'a avut cu italianul muzical, cotropitor pe vremea sa, de îndată ce s'ar evita greșala de-a le acorda însemnătatea unei înrîuriri hotărâtoare.

Nu trebuie să se uite, într'adevăr, că Beethoven a umblat la Viena, timp de aproape zece



ani, la școala lui Antonio Salieri, ca să se deprindă cu „stilul vocal”. Lui Salieri îi dedică cele dintâi sonate pentru vioară și în urma sfaturilor maestrului italian, Beethoven scrisese multe bucăți pentru canto, care se resimt mai mult de influența ariilor dramatice, de modă italianească, decât de aceea a romanței ori a *lied*-ului.

Principiul acestui maestru era că o bună compoziție de canto „trebuia să exprime cât mai târziu întreaga operă muzicală a lui Beethoven.

Cu mult entuziasm s'a dovedit apoi admiratorul maestrilor italieni Sarti și Cherubini (cari l'au influențat în compunerea simfonilor). Mai puțin cunoscute sunt însă raporturile dintre compozitorul german și Muzio Clementi, a cărei metodă pianistică îl interesă mai ales prin faptul că italianul izbutise să descopere norme pozitive pentru a face „cantabilă” execuția.

Beethoven, după o serie de încercări menite să germanizeze terminologia muzicală, isprăvi prin a o adopta pe cea curentă, italienească.

Către sfârșitul vieții, deși îndurerat de trium-

ful crescând al lui Rossini, nu se arată totuși mai puțin entuziasmat față de opera acestuia: „Câtă vreme va dăinui o operă italiană, „Bărbierul” va fi reprezentat — scrisese totuși Beethoven.

Iată în fine și nostalgia sa pentru Italia, vie până în clipa morții. „Să pleci de aci; numai cu această condiție te vei mai putea ridica în cele mai înalte regiuni ale artei tale! Să vezi Italia, Sicilia!”

Centrul articolului mai sus citat, rămâne însă tot încercarea de precizare a naturii legăturilor dintre Beethoven și muzica italiană; legături în ce privește esența nu formele ei de exprimare.

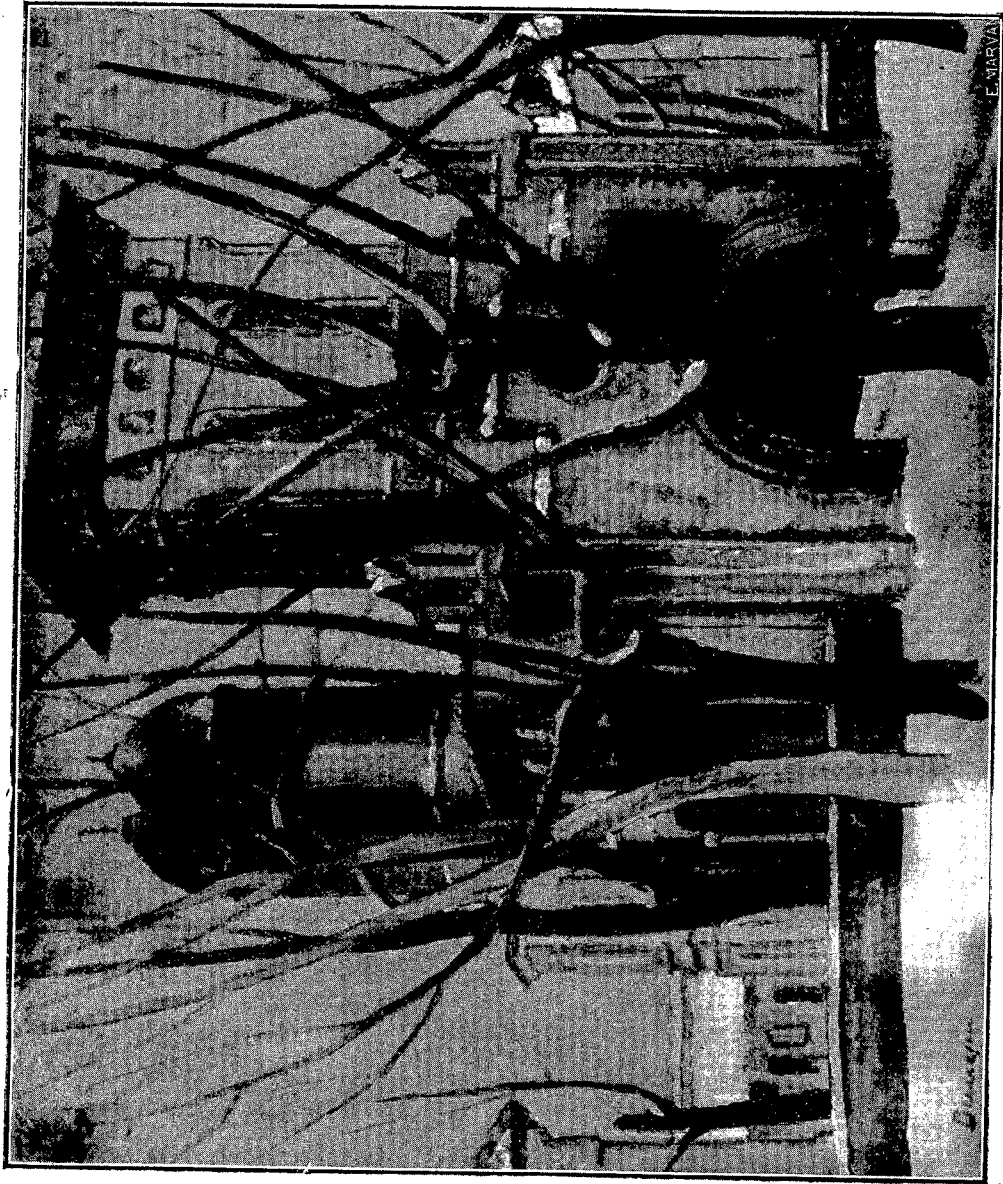
**S**

Articolul d-lui Rădulescu-Motru — din primele pagini ale acestui număr al „Gândirei” — este preoslovia unui volum care va apărea curând, în editura Casei Școalelor.

## Pentru „Prietenii Gândirii”

*Răspunzând chemării noastre din numărul trecut, o sumă de scrisori au venit să ne redea pentru viitor credința în posibilitatea unei regulate apariții și chiar a unei mai strânse legături spirituale cu provincia. Mulțumindu-le, revista va răspunde fiecăruia în parte și — îndată ce va izbuti să aibă câte un corespondent în toate orașele țării — „Gândirea” va tipări numele tuturor acelor care s'au legat s'o sprijine și să alcătuiască „Grupul Prietenilor” ei...*





BISERICA ANTIM

MARIUS BUNESCU

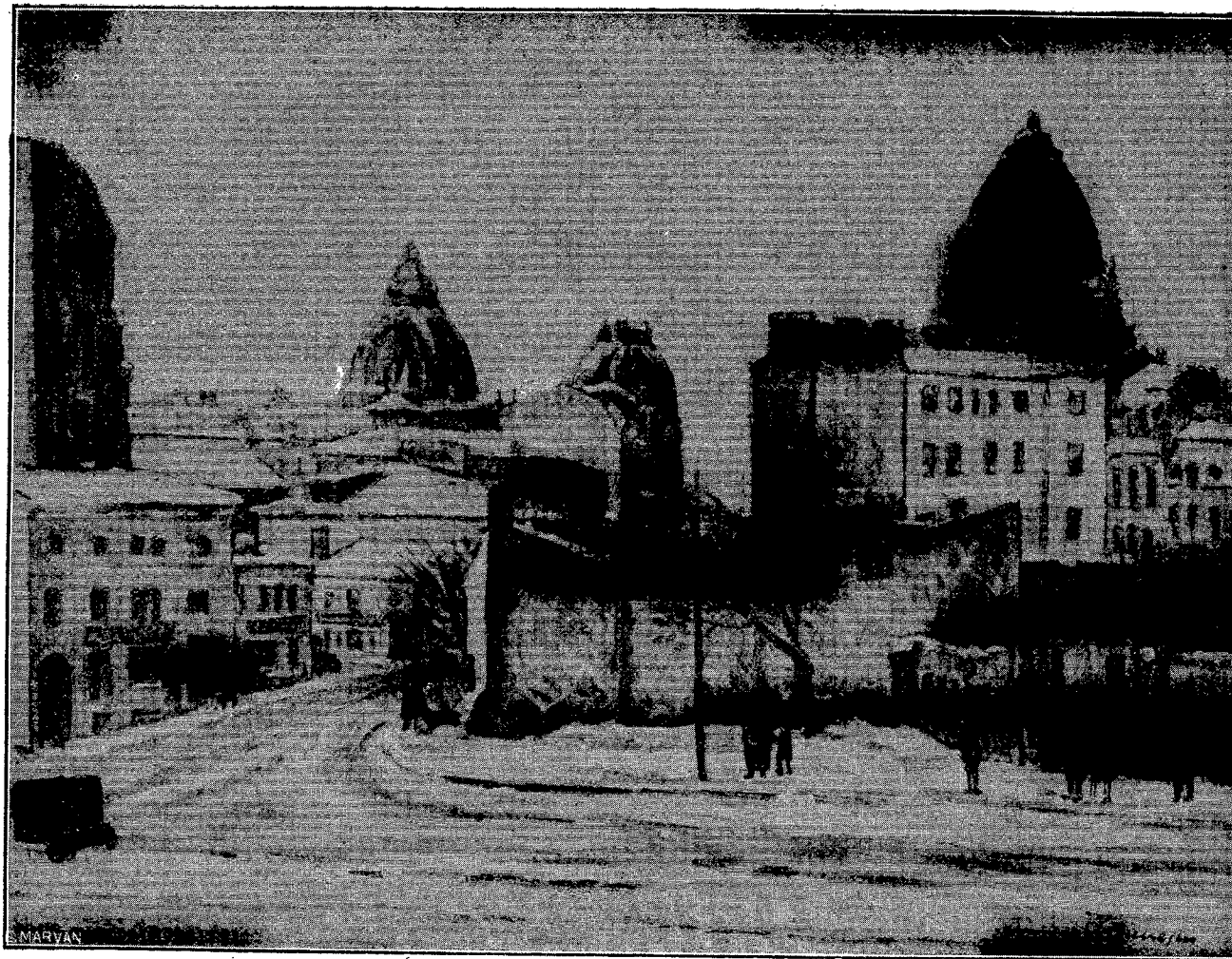
GÂNDIREA



PETRE IORGULESCU-YOR

TĂRAN

GÂNDIREA



MARIUS BUNESCU

VEDERE DIN BUCUREȘTI



LUCREȚIA MIHAIL

PEISAGIU DIN FRANȚA

TUDOR VIANU  
FRAGMENTE MODERNE

EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

Lei 80

A APĂRUT :

BEETHOVEN

STUDIU COMEMORATIV

EDITURA FUND. CULT. PRINCIPELE CAROL

LEI 80 -

A APĂRUT :

FUGA LUI ȘEFKI

ROMAN

DE EMANOIL BUCUȚA

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”

PREȚUL 70 LEI

IN CURÂND APARE :

OCTAVIAN GOGA

MUSTUL CARE FIERBE

ARTICOLE DE POLITICĂ NAȚIONALĂ ȘI ESSEURI CULTURALE

CEZAR PETRESCU  
OMUL DIN VIS

NUVELE

EDITURA RAMURI

Prețul 40 Lei

CRAIOVA

ION MARIN SADOVEANU  
DRAMA ȘI TEATRUL

BIBLIOTECA „SEMĂNĂTORUL”

EDITURA LIBRĂRIEI DIECEZANE, ARAD.

CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICA

INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APARUT :

- |                    |  |
|--------------------|--|
| 1. EMANOIL BUCUȚA  | LEGĂTURA ROȘIE<br>nuvele.                                      |
| 2. CHARLES MAURRAS | VIITORUL INTELIGENȚII<br>în rom. cu o introducere de T. Viann. |
| 3. ION PILLAT      | SATUL MEU, VERSURI<br>cu gravuri în lemn de Teodorescu-Sion.   |
| 4. LUCIAN BLAGA    | FENOMENUL ORIGINAR<br>studii filosofice.                       |
| 5. H. IBSEN        | FEER GYNT<br>trad. în versuri de Adrian Maniu.                 |
| 6. MIHAI D. RALEA  | INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE.                                     |
| 7. LUCIAN BLAGA    | FAPTA<br>joc dramatic.   |
| 8. D. IANCOVICI    | SOCIETATEA NAȚIUNILOR  |
| 10. L. PIRANDELLO  | HENRIC IV<br>trad. de Al. D. Marcu.                            |
| 11. V. VOICULESCU  | PĂRTE CU ÎNGERI  |
| 12. OKAKURA KAKUZO | CARTEA CEALULUI<br>trad. de Emanoil Bucuța.                    |
| 13. N. DAȘ OVICI   | DUNĂREA NOASTRĂ  |

EDITURA FUNDĂȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL

EXEM-  
PLARUL  
LEI 30.—

# GÂNDIREA

EXEM-  
PLARUL  
LEI 30.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAINIC  
GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BÂNCILĂ, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, O. HAN, NAE IONESCU, G. M. IVANOV, ADRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, GIB. I. MIHĂESCU, ION PILLAT, ION MARIN SADOVEANU, PAMFIL ȘEICARU, FRANCISC ȘIRATO, TUDOR VIANU, V. VOICULESCU

APARE ODATĂ PE LUNĂ

REDACȚIA: STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI.

No. 2

FEVRIE 1927

## CUPRINSUL :

PERSONALISMUL ENERGETIC de <i>C. Rădulescu-Motru</i> . . . . . 41	ACTUALITATEA CATOLICISMULUI IN ITALIA de <i>Al. Marcu</i> . . . . . 63
IMN (poezie) de <i>Ion Buzdugan</i> . . . 46	CRONICA LITERARĂ de <i>Emanoil Bucuța</i> . . . . . 69
CĂRTI; A (poezie) de <i>Ion Buzdugan</i> 48	CRONICA PLASTICĂ de <i>O. W.</i> <i>Cisek</i> . . . . . 71
CONU ENAKE de <i>N. Condiescu</i> . . . 49	DRAMA ȘI TEATRUL HENRIC IV, DE PIRANDELLO; PRI- ZONIERA, DE ED BOURDET de <i>Ion Marin Sadoveanu</i> . . . . . 73
AD UXOREM de <i>Zaharia Stancu</i> 60	REVISTELE ROMĂNEȘTI de <i>Al. Bădăuță</i> . . . . . 75
INTRE APOLLO ȘI ISUS de <i>Nichifor Crainic</i> . . . . . 61	CRONICA MĂRUNȚĂ
IDEI, OAMENI & FAPTE	
VAMEȘUL DE LA FOLKESTONE de <i>Emanoil Bucuța</i> . . . . . 65	
PAUL GUSTI de <i>I. M. Sadoveanu</i> . 67	

## ILUSTRĂȚII

COPERTA : de *Marius Bunescu*.

SCUPLIMENT : *Marius Bunescu, Lucreția Mihail și Petre Iorgulescu-Yor*

DESEMNE IN INTEROR: de *Demian*.

ABONAMENTE: 1 AN, 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI  
ȘI AUTORITAȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 500 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-  
PLARUL  
LEI 30.—

# GÂNDIREA

EXEM-  
PLARUL  
LEI 30.—